

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

До захисту допустити:

Завідувач кафедри, к. політ.н., доцент

_____ О.Л. Гільченко

«_____» _____ 2021 р.

**«ЕКОЛОГІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ»**

Кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня
вищої освіти освітньо-професійної програми

«Міжнародні відносини»

Джериха Ярослава Вадимовича

Науковий керівник: Балабанов К.В., д.політ.н., професор

Рецензент: Трима К.А., к. політ. н., старший науковий

співробітник відділу взаємодії університетів та

суспільства

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«_____» _____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	6
1.1. Політика в галузі охорони середовища в другій половині ХХ ст	6
1.2. Екологічна дипломатія ЄС в період перебудови	13
1.3. Особливості сучасної екологічної дипломатії Європейського Союзу	15
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2. ВНЕСОК КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЇ СВІТУ	27
2.1. Політика розвитку і партнерства між країнами ЄС	27
2.2. Еко-брендинг країн ЄС	35
2.3. Проблеми та перспективи розвитку економічної дипломатії ЄС	38
Висновки до розділу 2	53
РОЗДІЛ 3. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЕКОЛОГІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ	55
3.1. Аналіз сучасної екологічної дипломатії України	55
3.2. Пропозиції щодо підвищення ефективності української екологічної політики на основі європейського досвіду	68
Висновки до розділу 3	80
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	83

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

Міжнародна екологічна проблема характеризується транскордонним характером екологічних наслідків економічної діяльності. Динамічний і взаємопов'язаний комплекс таких питань є матеріалом глобальної екологічної політики: він передбачає загрозу цілісності біосфери, включаючи клімат планети, атмосферу, сушу, океани, моря, ліси, генетичне різноманіття.

Виникнення екологічних питань, що йдеться на порядку денному міжнародних справ, поставило нові проблеми співпраці для держав. Незважаючи на те, що деякі з цих проблем можуть торкнутися не всіх регіонів світу, вони, тим не менш, вимагають великих багатосторонніх міжнародних переговорів, якщо проблема повинна бути вирішена узгодженими зусиллями.

Ці зусилля, призвели до того, що сьогодні фахівці вже говорять про існування «європейського екологічного порядку». Більш того, на Заході з'явилися на світ фундаментальні роботи, автори яких доводять існування політики і права Європейського союзу в сфері охорони навколишнього середовища.

На основі існуючих стандартів в сфері охорони навколишнього середовища держави-члени Європейського союзу зобов'язані приводити національне законодавство у відповідність цим стандартам і забезпечити відповідність практики цілям, закріпленим в нормативних актах Союзу.

Аналіз формування і розвитку екологічної політики, компетенції та права Європейського союзу дає підставу говорити про накопичений позитивний досвід в даній сфері. Сформовані в Європейському союзі екологічні стандарти і вироблені програми становлять інтерес не тільки для інтеграційних об'єднань інших регіонів, а й для сусідніх держав, включаючи Україну, які вкрай зацікавлені в розвитку і вдосконаленні своєї національної екологічної політики.

Вивчення досягнень Європейського союзу в сфері охорони навколишнього середовища, безумовно повинно сприяти подальшому вдосконаленню українського екологічного законодавства та його гармонізації з правом навколишнього середовища Європейського союзу. Останнє набуває характеру імперативу, оскільки зближення правових систем нині приймає характер глобального явища, яке постійно прогресує. Сказане повністю обґрунтовує актуальність дослідження обраної теми.

Об'єктом дослідження є комплексний і всебічний аналіз екологічної політики Європейського союзу та екологічної дипломатії як одного з її інструментів.

Предметом дослідження є процес вироблення програми дії державами-членами Європейського союзу, в сфері охорони навколишнього середовища.

Метою дослідження є визначення комплексу чинників формування і розвитку екологічної політики, компетенції та права Європейського союзу в галузі охорони навколишнього середовища та імплементації цих норм у рамках українського законодавства.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати політики в галузі охорони середовища в другій половині ХХ ст.
2. Проаналізувати екологічну дипломатію в період перебудови.
3. Виявити особливості сучасної екологічної дипломатії Європейського Союзу.
4. Висвітлити внесок країн-членів Європейського Союзу в розвиток Екології світу.
5. Охарактеризувати європейський досвід екологічної дипломатії для України.

Апробація результатів дослідження. Дана робота була апробована під час Декади студентської науки у Маріупольському державному університеті у 2021 році та на ХІ всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції

«Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу» у 2021 році.

Публікації. За результатами проведеної роботи було опубліковано 2 роботи:

1. Екологічна дипломатія Європейського Союзу: досвід для України Дебют: Збірник тез доповідей студентів історичного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2021 [68];

2. Екологічна дипломатія Європейського Союзу: досвід для України: матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 28 травня 2021 р. Маріуполь: МДУ, 2021 [69];

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури. Загальна кількість сторінок – 96.

РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1. Політика в галузі охорони середовища в другій половині ХХ ст.

Договір про заснування Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) було підписано 25 березня 1957 року у Римі. 1 січня 1958 р. він набрав чинності. Цей міжурядовий договір за участю шести держав передбачав створення спільного ринку, який мав охоплювати майже всі сфери економічної діяльності. Однак в даному договорі нічого не говорилося про охоронні заходи екологічного характеру, необхідність яких завжди виникає при інтенсивній економічній діяльності. У Договорі 1957 р взагалі не було вжито поняття «навколишнє середовище».[67] Наприкінці 60-х – на початку 70-х років минулого століття, особливо після проведення Стокгольмської Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем навколишнього середовища (1972 р), держави-члени ЄС, а також його інститути стали приділяти все більшу увагу на екологічні аспекти європейської економічної інтеграції. Найактивнішу роль в цьому відіграла, перш за все, Комісія, яка за власною ініціативою стала звертатися до Ради про необхідність виробити програму дії в сфері охорони навколишнього середовища. Завдяки цим зусиллям була вироблена перша Програма дій з навколишнього середовища в 1973 р. [71, с. 10-11], котра може вважатися першим офіційним документом, у якому були викладені основні принципи європейської політики у сфері охорони навколишнього середовища. До цього часу вже були розроблені окремі правові норми щодо хімікатів (Директиви 67/548/ЄЕС 1967 р.) [73], щодо шумів і вихлопних газів (Директива 73/350/ЄС 1970 р.) [70]. Також активно сприяв розвитку цього процесу Суд Європейських співтовариств,

визначивши, що охорона навколишнього середовища є невід'ємною частиною економічної інтеграції в цілому [72].

У 1977 році була прийнята Друга програма дій Європейських Співтовариств, яка називалася «Продовження та імплементація політики Європейського Співтовариства і програма дій з навколишнього середовища» [75]. Фактично, вона була продовженням і розвитком Першої програми дій. У цій програмі були визначені основні цілі екологічної політики Європейських Співтовариств: запобігання, зменшення та уникнення забруднення; уникнення такого використання природних ресурсів, яке може суттєво вплинути на навколишнє середовище; підтримка екологічного балансу і забезпечення захисту біосфери; пошук вирішення державами екологічних проблем за межами Співтовариства, на міжнародному рівні [74]. Таким чином, якщо Перша програма дій концентрувала увагу на запобіганні та зменшенні забруднення, покращенні стану навколишнього середовища і умов життя, то Друга програма дій визначила загальний підхід до захисту і покращення навколишнього середовища, з оцінкою впливу на навколишнє середовище, врахуванням економічних аспектів, реалізацією дослідницьких проектів щодо захисту навколишнього середовища.

Все це заклало основу загальної політики щодо координації діяльності держав-членів та інституцій Європейської спільноти в сфері охорони навколишнього середовища в рамках процесу економічної інтеграції. По суті справи інтеграційний процес (основною метою якого є економічне зростання) і координація діяльності держав-членів в сфері охорони навколишнього середовища — це дві сторони однієї медалі. При цьому, концепція сталого розвитку є гарантією сталого економічного зростання.

Європейський союз є найбільшим регіоном, який впливає на світову екологічну політику. Сучасний Європейський союз (ЄС) є єдиною групою з усіх існуючих нині груп держав, які виникли в процесі регіональної екологічної та економічної інтеграції, що майже повністю наблизилася до стану повної інтеграції [1].

Однак екологічні проблеми, що стоять сьогодні перед Європейським союзом, і стан навколишнього середовища в країнах ЄС не можна охарактеризувати однозначно. Незважаючи на спроби змінити ситуацію, в стані лісів і підтримці їх біологічного різноманіття прогресу практично не спостерігається. Площі лісів на території ЄС в 1990-і роки збільшилися на 10%, але більше половини всіх лісів Європи відчувають серйозні наслідки підкислення ґрунтів, забруднення, посух і лісових пожеж. У країнах Центральної і Південної Європи відчувається брак чистої питної води. Більш ніж у половині великих міст ЄС має місце надмірна експлуатація ресурсів ґрунтових вод, а багато країн відзначають їх істотне забруднення нітратами, пестицидами, важкими металами і вуглеводнями.

Помітно погіршився стан прибережних екосистем і акваторій, особливо в Північній Європі, а також в країнах Середземномор'я.

Тенденції, що спостерігаються в ЄС, змушують задуматися над такими складними теоретичними питаннями, як формування екологічної політики в цілях збереження і відновлення навколишнього природного середовища Європи. Передбачається, що в Проекті Конституції ЕС2, де питанням екологічної політики відводиться важлива роль, політика в галузі навколишнього середовища повинна бути спрямована на досягнення наступних цілей:

- захист і поліпшення якості навколишнього середовища;
- розумне і раціональне використання природних ресурсів;
- охорона здоров'я людини;
- міжнародне співробітництво з вироблення заходів, що спрямовані на вирішення як регіональних екологічних проблем, так і загальносвітових.

Екологічна політика ЄС повинна враховувати різноманітність екологічних проблем в різних регіонах Євросоюзу, а також потенційну вигоду і витрати від прийнятих дій чи бездіяльності, ґрунтуватися на принципах обережності і превентивних дій, стимулювати збалансований економічний і соціальний розвиток регіонів ЄС. Європейські закони і програми дій в області

навколишнього середовища приймаються після консультацій з Комітетом регіонів, економічним і соціальним Комітетами. Країни-члени повинні фінансувати і застосовувати прийняту ЄС політику в галузі навколишнього середовища [2].

Наразі глобальна зміна клімату є однією з найактуальніших проблем людства. Після визнання на глобальному рівні необхідності вирішення проблеми зміни клімату з'явився новий напрям міжнародної дипломатії – кліматична або екологічна дипломатія.

Дипломатія – це мистецтво переконання. Чи дійсно необхідно переконувати когось у необхідності захисту навколишнього середовища? Здавалося б логічним, що кожен повинен природньо захищати і підтримувати життя навколо нас, тому що будь-яка загроза життю в кінцевому підсумку є загрозою для самого людства. Але ми не є логічними, коли мова йде про наші безпосередні бажання, роздумів про наслідки яких ми зазвичай вважаємо за краще уникати. Ми бачимо приклади навколо нас — в забрудненні довкілля, політиці, економічних справах.

Європейський Союз прагне сприяти процвітанню свого народу шляхом сприяння економічному зростанню, зайнятості, рівності та безпечному та здоровому навколишньому середовищу. Визнаючи, що такі проблеми, як деградація навколишнього середовища та дефіцит ресурсів, часто не мають кордонів, ЄС вживає заходів для взаємодії з ключовими країнами-партнерами у формуванні глобальних економічних та екологічних правил.

Протягом останніх десятиліть Європейський Союз (ЄС) зарекомендував себе як лідер у глобальній екологічній політиці. Це лідерство також визнано в академічній літературі. Наприклад, ЄС, як відомо, відіграв ключову роль у глобальних кліматичних переговорах, за помітним винятком саміту в Копенгагені 2009 року. Крім того, у таких сферах, як глобальні переговори про біорізноманіття або його арктична політика, ЄС (часто успішно) представив себе як глобальний «зелений» лідер [76].

В основі самопроголошеного міжнародного лідерства ЄС лежить низка внутрішньополітичних ініціатив, законів та стратегій, які накопичились за останні 30 років. Своєю ініціативою щодо підписання «Європейського зеленого курсу» голова Європейської комісії Урсула фон дер Лейен прагнула надалі спиратися на цю історичну траєкторію шляхом пришвидшення переходу ЄС до більш стійкого суспільства. За останній час вже розпочато низку політик, таких як План дій щодо «циркулярної» економіки, Стратегія «від ферми до виделки» [78], Стратегія щодо біорізноманіття [79] та Закон про клімат, котрий прагне поставити ЄС за мету стати кліматично нейтральним до 2050 року.

Останнім доповненням до європейської ініціативи «Зелений договір» стало Повідомлення Комісії про кліматичні цілі ЄС на 2030 рік, яке також послужить основою для оновленого національно визначеного внеску ЄС згідно Паризької угоди. Ці оновлені цілі на 2030 рік явно мають на меті продемонструвати, що ЄС «є прикладом» у глобальних переговорах. У своєму плані Комісія пропонує підняти кліматичну ціль ЄС на 2030 рік із скорочення викидів з 40% до 55% порівняно з рівнями 1990 року. Для досягнення цієї мети Комісія планує збільшення амбіцій щодо відновлюваних джерел енергії та цілей енергоефективності та перегляд системи управління кліматом в ЄС. Подальші пропозиції щодо досягнення цілі на 2030 рік будуть представлені до червня 2021 року та включатимуть розширення Системи торгівлі викидами ЄС та посилення стандартів CO₂ для дорожніх транспортних засобів.

11 березня 2020 року Європейська Комісія ухвалила План дій щодо «циркулярної» економіки (Circular Economy Action Plan). Він є важливою складовою порядку денного стратегії Європейського «зеленого» курсу (European Green Deal). Метою даного Плану є скорочення споживання в ЄС та подвоєння повторного використання ресурсів у найближчі десятиліття, одночасно сприяючи економічному зростанню. Реалізація заходів Плану може збільшити ВВП ЄС на додаткові 0,5% до 2030 року та створити близько 700 тис. нових робочих місць [77].

Європейський союз в останні 50 років здійснював власну політику в галузі охорони навколишнього середовища. Були проведені значні за масштабом заходи природоохоронного характеру, створена правова база для регулювання і координації екологічної діяльності держав-членів, розроблені і впроваджені нові підходи до захисту і поліпшення якості навколишнього середовища.

ЄС в даний час є одним зі світових лідерів в області міжнародного природоохоронного співробітництва. Екологічна політика і діяльність ЄС в цілому нерозривно пов'язані з глобальними заходами в сфері захисту навколишнього середовища, у тому числі такими, що проводяться під егідою ООН.

Захист навколишнього середовища є одним із пріоритетних напрямків діяльності ЄС поряд з іншими напрямками інтеграції. ЄС має широку компетенцію в області охорони навколишнього середовища, в цій сфері видається значна кількість загальноєвропейських нормативних актів. ЄС має також необхідні повноваження на здійснення міжнародного співробітництва в екологічній сфері і в галузі навколишнього середовища.

Однак так було не завжди. Спочатку Римський установчий договір 1957 р. не надавав ЄС повноважень в області охорони навколишнього середовища. Заходи ЄС в той період лише побічно торкалися даної сфери і здійснювалися для досягнення інших економічно та соціально значущих цілей. Природоохоронна діяльність здійснювалася факультативно. Однак до початку 1970-х років ХХ століття, в зв'язку з загостренням екологічної кризи в Європі, виникла необхідність здійснення екологічних заходів на рівні ЄС. У 1970-х роках на засіданні глав держав ЄС були прийняті рішення про розвиток діяльності організації в сфері захисту навколишнього середовища. При цьому положення установчого договору не були переглянуті, а компетенція ЄС в галузі охорони навколишнього середовища як і раніше не передбачалася.

1957-1971 рр. — цей етап характерний відсутністю у ЄС правової компетенції в сфері навколишнього середовища. На цьому етапі проводилися

лише поодинокі факультативні заходи. Спочатку «навколишнє середовище» було виділене Римським договором 1957 року як область загальноєвропейської інтеграції.

Але екологічні питання визначали рамки правового регулювання утворення спільного ринку країн ЄС, що, наприклад, відображається в статті 36 Договору, яка дозволяє державам-членам ЄС запроваджувати обмеження на експорт, імпорт, транзит у товарному обороті з міркувань екологічної безпеки. В цілому, не дивлячись на відсутність загальної політики в даній сфері в цей період, інститути ЄС були готові до розширення своєї діяльності в екологічній галузі [80].

У період 1972-1985 рр. починається проведення загальних початкових заходів щодо питань захисту навколишнього середовища країн ЄС, поява перших програм дій в цій сфері, початковим розвитком правового регулювання в галузі екології.

У 1972 р. Рада очолювачів урядів країн-членів ЄС прийняла рішення про розширення компетенції ЄС, в тому числі в галузі навколишнього середовища.

Однак в первинне право ЄС зміни не були внесені. Всі рішення в новій галузі приймалися через статті Римського договору 1957 р., які дозволяли для досягнення цілей ЄС вживати дії в сферах, не позначених в установчому договорі. Подібне розширення компетенції отримало назву «ефект переливу». Регулювання нової області інтеграції проводилося здебільшого шляхом видання директив – актів гармонізації права держав-членів. Європейський Союз приєднався до низки важливих міжнародних конвенцій з охорони навколишнього середовища, таких як Конвенція про охорону дикої флори і фауни і природних середовищ існування в Європі (1979), Міжнародна угода з тропічної деревини (1983), Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (1979). Другий етап пройшов під знаком становлення політики Співтовариства в відношенні навколишнього середовища і розробки основних способів її правового регулювання.

1.2. Екологічна дипломатія ЄС в період перебудови

1986-1991 рр.- цей період можна охарактеризувати як етап закріплення компетенції в галузі охорони навколишнього середовища за інститутами ЄС. У 1986 р. Єдиний Європейський акт вніс зміни в Римський договір 1957. У ньому були визначені цілі і завдання, принципи і напрямки політики ЄС і в галузі охорони навколишнього середовища. У відносинах між ЄС і державами-членами в сфері охорони навколишнього середовища було впроваджено принцип субсидіарності. Цей принцип означає, що ЄС здійснює свою діяльність в області екології в тій мірі, в якій цілі екологічної політики можуть бути реалізовані на рівні ЄС найкращим чином, ніж окремими державами-членами [81]. У вторинному праві відбувається розширення правового регулювання природоохоронної діяльності на базі регламентів — актів екологічного законодавства держав-членів. Одночасно тривала діяльність за погодженням, зокрема в галузі охорони ґрунтів і захисту навколишнього середовища від хімічного забруднення. У цей період першорядне значення для Співтовариства мали питання впровадження систем контролю і оцінки потенційного впливу на навколишнє середовище, моніторингу, поширення екологічної інформації та забезпечення доступу громадськості до неї і, особливо, фінансування природоохоронних заходів і закладів. На цьому етапі процес становлення політики ЄС щодо навколишнього середовища і правового регулювання в даній сфері в основних рисах завершився.

В цілому, на перших етапах заходів по захисту навколишнього середовища, за період з 1972 р було прийнято близько 200 законодавчих актів, що регулюють проблеми промислових відходів, забруднення води та повітря. Характерною рисою цього періоду був вертикальний і секторальний підхід до екологічних проблем, на ньому базувалися перші програми дій ЄС в галузі захисту навколишнього середовища.

1986-1992 рр. були ознаменовані закріпленням компетенції співтовариств в області навколишнього середовища в Єдиному Європейському Акті (ЄЄА) 1987 р. і легітимацією екологічної діяльності. У

ЄЄА з'явилась спеціальна стаття, присвячена цьому напрямку діяльності співтовариства. Однак, юридична база комунітарних заходів у галузі охорони навколишнього середовища була істотно зміцнена.

Охорона навколишнього середовища стає однією з областей, в якій повноваження розподілені між ЄС та державами-членами. У ЄЄА були сформовані три основні принципи політики співтовариства і держав-членів в області охорони навколишнього середовища:

- запобігання забрудненню;
- усунення забруднення у його джерелах;
- відшкодування збитків від забруднення тим, хто в ньому винен [12, 74-75].

Четверту програма дій з навколишнього середовища (1987-1992 рр.) прийняли 19 жовтня 1987 року. Програма аналізує доповнення Єдиного Європейського Акту до Римського договору та надає більше уваги пошуку нових варіантів інтеграції екологічної політики в інші політики співтовариства. Особлива увага зверталася на такі сфери діяльності:

- ефективне і комплексне застосування існуючого законодавства співтовариства;
- розробка спільних екологічних стандартів;
- управління усіма видами впливу на навколишнє середовище;
- забезпечення більшого доступу громадськості до екологічної інформації та її поширення, розвиток екологічної освіти та інше.

1987 рік проголошувався Європейським роком навколишнього середовища [15, 14]. Договір про заснування Європейського союзу 1992 року затвердив нову мету для держав-членів – досягнення сталого та збалансованого розвитку. Ще одна ціль політики співтовариства в екологічній сфері – проведення на міжнародному рівні заходів, які пов'язані з розв'язанням екологічних проблем у регіональному і глобальному масштабах. Внесення положень, регулюючих політику в галузі навколишнього

середовища, до установчих договорів Європейських співтовариств допомогло не лише виникненню значної кількості норм вторинного права, але й інституційному розвитку співтовариства.

1.3. Особливості сучасної екологічної дипломатії Європейського Союзу

1992-2021 рр.- це етап вдосконалення екологічної політики суспільства. В цілому, у цей період були позначені основні напрямки поточної екологічної політики за рахунок інституційного закріплення питань навколишнього середовища та екологічної політики в Договорах ЄС.

Цілі і завдання політики ЄС щодо навколишнього середовища були сформульовані наступним чином:

- збереження, захист та поліпшення стану навколишнього середовища;
- турбота про захист здоров'я людей;
- досягнення раціонального використання природних ресурсів;
- сприяння на міжнародному рівні заходам, спрямованим на вирішення регіональних і глобальних проблем охорони навколишнього середовища.

До заходів ЄС почали застосовувати «горизонтальний» підхід, головним принципом якого є врахування всього спектру галузей, які викликають забруднення навколишнього середовища.

В останні роки діяльність ЄС у сфері екологічних питань відбувається на базі екологічних компетенцій, що передбачені статтями Договору ЄС. Екологічна діяльність нерозривно пов'язана з іншими напрямками діяльності ЄС. На сучасному етапі в ЄС проводиться вдосконалення правового регулювання охорони навколишнього середовища. Зокрема, оновленню піддалися акти, котрі закладають правову базу екологічної сертифікації, системи обробки та збору екологічної інформації, моніторингу стану навколишнього середовища, проведення оцінки впливу на навколишнє

середовище, фінансування екологічних заходів, робляться спроби кодифікації численних норм в галузі екологічної сертифікації та стандартизації.

Важливим елементом реалізації екологічної політики в Європі є включення проблем захисту навколишнього середовища в проект Конституції ЄС, незважаючи на те, що він був відхилений референдумами ряду провідних країн-учасниць ЄС.

Погіршення екологічної ситуації в Європі відбувається під дією ряду економічних і правових факторів. Вони діють в різних сферах і різні за масштабами свого впливу і серйозності наслідків. Серед цих факторів:

- макроекономічна політика, яка веде до екстенсивного використання природних ресурсів;
- неефективна секторальна політика, а саме в паливноенергетичному комплексі, сільському і лісовому господарстві;
- інвестиційна політика, орієнтована на розвиток природних ресурсів секторів економіки, які найбільше експлуатуються;
- недосконала законодавча база;
- відсутність еколого-збалансованої довгострокової стратегії;
- недостатнє врахування непрямого ефекту від охорони природи;
- існування дієвого стимулу у вигляді одержання значного й швидкого прибутку від надмірної експлуатації або продажу природних ресурсів, таких як нафта, газ, ліс і руда [4].

У свою чергу, ці фактори породжують такі комплексні проблеми навколишнього середовища, як:

- а) парниковий ефект і, як наслідок, глобальне потепління;
- б) кислотні дощі і відповідні забруднення водного середовища в озерах;
- в) накопичення в навколишньому середовищі токсичних речовин і радіоактивних відходів.

Чималу проблему становить розширення ЄС. В червні 1993 р. на сесії Європейської ради в Копенгагені були схвалені показники, яких країни-кандидати повинні були досягти в обов'язковому порядку, щоб подолати так званий екологічний розрив. Для цього були створені відповідні фінансові інструменти та виділені значні ресурси [5], в т. ч. за програмами ФАРЕ (Програма сприяння країнам Центральної та Східної Європи) і САПАРД (Програма підвищення конкурентоспроможності сільського господарства країн Центральної та Східної Європи). В цілому за останні роки діапазон інструментів екологічного спрямування європейської політики значно розширився. Ключові фінансові інструменти стали доступні завдяки програмі LIFE (фінансування проектів з навколишнього середовища), фонди якої підтримують проведення заходів та здійснення проектів по захисту навколишнього середовища країн-учасниць ЄС, а також на певних умовах виділяються і третім країнам. Додаткове економічне сприяння екологічним проектам надає Європейський інвестиційний банк.

Згідно Амстердамському договору 1997 р. принципами екологічної діяльності ЄС є:

- принцип попереджувальної дії, згідно з якою діяльність спільноти спрямована на попередження, профілактику забруднення або іншої шкоди навколишньому середовищу, загроза нанесення якого повинна бути врахована заздалегідь до прийняття рішення;
- принцип обережності, відповідно до якого нестача результатів наукових досліджень з будь-якої конкретної проблеми не повинен бути підставою скасування або відстрочення заходів ЄС щодо профілактики забруднення довкілля; не завжди можна з великою точністю передбачити негативний вплив на навколишнє середовище, але навіть і в таких випадках при наявності гіпотетичної можливості екологічного порушення необхідно застосовувати природоохоронні заходи;

- принцип ліквідації наслідків і відшкодування шкоди навколишньому середовищу, який зобов'язує в разі неможливості уникнути збитку — мінімізувати його, обмежити масштаб його поширення і потім усунути його в найкоротші терміни;
- принцип, згідно з яким винуватець збитку оплачує його відшкодування, тобто витрати на попереджувальні заходи, очищення довкілля та компенсацію за забруднення покладаються на його винуватців; цей принцип відображає тенденцію переваги методів фінансового стимулювання, розроблених на ринковій основі, більш ефективних, ніж методи адміністративного характеру, зобов'язання або заборони.

В основі цих принципів лежать положення, загальні для всіх держав-членів ЄС:

- а) подібність багатьох екологічних проблем в європейських державах;
- б) обов'язковість виконання спільно прийнятих рішень;
- в) прагнення до уніфікації заходів з боротьби із забрудненнями;
- г) узгоджені і єдині позиції на міжнародних переговорах [82].

Глобальний масштаб екологічних проблем і та кількість галузей, які вони зачіпають, відображається у функціонуванні інститутів Євросоюзу: Єврокомісії, Європарламенту, Європейського суду, Рахункової палати тощо [6]. Існує і спеціальний орган, який займається питаннями навколишнього середовища — Європейське агентство з навколишнього середовища, засноване Регламентом 1210/90, який одночасно є також і статутним документом установи. Агентство почало функціонувати з грудня 1993 року, його штаб-квартира визначена в Копенгагені. Ряд важливих функцій в сфері проведення екологічної політики покладається на Агенцію статтею 20 Регламенту [83].

Це — участь у контролі над впровадженням екологічного законодавства Союзу, розробкою стандартів «еко-лейбл», заснованої Регламентом 880/92 від 23 березня 1992 р удосконалення критеріїв оцінки впливу на навколишнє

середовище, передбачених Директивою 85/337 / ЄЕС. У 19-й статті Регламенту мова йде про те, що в діяльності Агентства можуть брати участь не лише держави-члени ЄС, а й інші країни, що розділяють підхід Співтовариства і держав-членів до діяльності Агентства. Питання екологічної політики координує Комісар з питань охорони навколишнього середовища Комісії ЄС [84].

Головними адміністративними інструментами європейської екологічної політики є такі нормативні акти та документи, як конвенції та директиви, а також регламенти [7]. Конвенції, особливо ті що були прийняті під егідою ООН, є важливим інструментом глобальної екологічної політики. Під дію конвенцій потрапляє величезна кількість областей, в тому числі природні ресурси і небезпечні для довкілля сфери людської діяльності. Окрім цього, в сферу, що регулюють данні документи, входять клімат і атмосфера, моря і океани, ліси і пустелі, біологічне різноманіття в цілому і зникаючі види зокрема.

Також найважливішими інструментами екологічної політики є Директиви, які відносяться до вторинного права ЄС. Одними з ключових актів є Директива Ради Екологічна політика Євросоюзу 85/337 / ЄЕС від 27 червня 1985 р. по оцінці впливу деяких державних і приватних проектів на навколишнє середовище і вже згадуваний вище Регламент Ради ЄЕС 1210/90 від 7 травня 1990 року про заснування Європейського агентства з навколишнього середовища і Європейської мережі інформації і спостереження за навколишнім середовищем. В цій директиві знайшло відображення прагнення ЄС до залучення економічних акторів і громадянського суспільства в справу захисту навколишнього середовища.

Директива 85/337 / ЄЕС справила величезний вплив як на міжнародно-правове співробітництво в галузі збереження довкілля, так і на екологічне законодавство різних країн, котрі зовсім не є членами Євросоюзу. Основна ідея принципу превентивних дій Директиви в тому, що дії з охорони навколишнього середовища повинні проводитися завчасно і бути спрямовані

на усунення безпосереднього несприятливого джерела і недопущення його появи.

Саме в зв'язку з цим відповідно до ст. 1 Директиви будь-який державний чи приватний економічний проект, здатний вплинути на навколишнє середовище, повинен пройти відповідну експертну екологічну оцінку.

Директива містить критерії для подібної експертної оцінки (ст. 3), крім того, наводяться типи проектів, оцінка яких обов'язкова, а також типи проектів, для яких держави-члени можуть запровадити обов'язковість оцінки. Серйозну увагу в документі приділено такому аспекту, як поширення екологічно значимої інформації і облік зацікавленої громадської думки.

З 1990-х років в екологічній політиці ЄС позначився відхід від прямого адміністрування до більш гнучких, в тому числі таких, що включають ринкові елементи, механізмів. Наприклад, до торгівлі квотами викидів парникових газів і до елементів партисипативного управління, заснованим на принципі «розділеної відповідальності» між учасниками — урядом, бізнесом, громадськістю, споживачами. Більш того, по Орхуській конвенції, підписаної в 1998 р, приватні громадяни також повинні бути включені в природоохоронну діяльність, задіяні в процесах підготовки, моніторингу та контролю за порушенням екологічних норм. Громадяни мають право на інформацію, право на участь в підготовці правових актів, право звертатися до суду з питань захисту навколишнього середовища.

Гнучкі ринкові механізми ефективні для застосування у всіх пріоритетних областях екологічної політики: в боротьбі зі зміною клімату і за збереження біологічного різноманіття, в захисті навколишнього середовища і здоров'я людини, в забезпеченні сталого використання природних ресурсів.

Таким чином, ринкові інструменти стимулюють виробників і споживачів на зміну поведінки на користь еко-ефективного використання природних ресурсів, а також розвиток і розробку інноваційних природозберігаючих технологій. Крім цього, пропоновані механізми відповідають цілям сталого розвитку та Лісабонської програми.

Спираючись на доповідь Європейського агентства по навколишньому середовищу, можна навести таку класифікацію сучасних діючих ринкових інструментів:

- торгові дозволи, що вводяться для зниження викидів або економії природних ресурсів. Наприклад, квоти на викиди CO₂ чи квоти на вилов риби;
- екологічні внески, котрі повинні повністю або частково покрити витрати на поховання відходів, заходи по скороченню забруднення водних ресурсів, екологічні служби, тощо;
- екологічні податки, запроваджені для зміни цін і, таким чином, політики виробників і споживачів;
- схеми відповідальності і компенсації, мета яких — забезпечити адекватне відшкодування наслідків діяльності, небезпечної для довкілля, а також витрати на запобігання та відновлення збитку.
- екологічні пільги та субсидії, які створені для стимулювання розвитку інноваційних технологій, створення ринків екологічних товарів і служб, а також для підтримки високих рівнів захисту довкілля компаніями;

Практичний досвід наочно показує, що найефективніше використовувати комбінацію цих інструментів. При цьому частка використання ринкових інструментів значно зросла з середини 1990-х років, особливо це стосується податків, внесків і торгових дозволів. Більшість заходів не виходили за рамки ЄС, включаючи десять нових країн-учасниць, асоційованих і перехідних держав Центральної і Східної Європи. Розміри оплати і внесків за забруднення води і повітря обчислювалися відповідно зі здатністю кожної з цих країн платити. Деякі країни добровільно погодилися ввести податки на відходи та використання ресурсів.

Скандинавські країни і Нідерланди, які раніше всіх почали використовувати екологічні податки, до сих пір залишаються на лідируючих позиціях з цього питання. Німеччина і Великобританія досягли значного прогресу в цій галузі з середини 1990-х років. Найчастіше, якщо реформа екологічного оподаткування на федеральному рівні знаходиться в

зародковому стані, на регіональному рівні йде активне впровадження екологічного оподаткування (наочні приклади – Фландрія і Каталонія). За останні роки значно збільшилася кількість податків на CO₂, на сірку в паливі, на поховання відходів та на сировину, ряд податків на готову продукцію. Лише невелика кількість податків, такі як податок на звалища відходів, мита на розробку піску, гравію, каменю, залишилася незмінною (характерно для Великобританії). В Європейському Союзі торгівля квотами на викиди CO₂ — це питання найвищого політичного рівня. Ця схема почала функціонувати з січня 2005 р.

У ряді країн ЄС діють схожі моделі торгівлі квотами: в Німеччині і Великобританії — на CO₂, в Нідерландах — на NO_x, в Естонії, Ісландії, Італії і Португалії — на вилов риби. З 2010 р відбулося розширення торгівлі сертифікатами на електрику, що виробляється безпечними для навколишнього середовища альтернативними джерелами, а також введення єдиної цінової політики відповідно до Водної рамкової директиви ЄС, єдиної системи дорожніх внесків. Іншими словами, різноманіття використання ефективних ринкових інструментів і їх роль в екологічній політиці в останні роки істотно зросло, а використання екологічних податків, пільг і субсидій стало загальним для всіх членів ЄС політичним інструментом, поряд з тим, що кожна країна індивідуально буде вводити додаткові елементи екологічного оподаткування.

В цілому екологічна політика залишається одним із найважливіших напрямків діяльності Євросоюзу. У цій області сформована велика система екологічного законодавства, правові норми якої успішно втілюються на практиці. Слід визнати, що ЄС є світовим лідером в проведенні екологічної політики, який успішно вирішує багато екологічних проблем континенту та світу в цілому.

Якщо країна претендує на входження до Європейського союзу, до неї висувається досить великий перелік вимог щодо якості різних сфер життєдіяльності. Одна із таких вимог — досягнення певного рівня фінансування політики охорони навколишнього середовища.

Основою для співпраці між Європейським Союзом і Україною у галузі охорони навколишнього середовища стала укладена ще в 1994 р. Угода про партнерство і співробітництво між ЄС та його державами-членами і Україною. Через довготривале нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу в Україні склався стан, який можна охарактеризувати як кризовий. Тому тісна співпраця з європейською спільнотою у цьому напрямку була необхідна не тільки через визначені Україною екологічні стратегії та імперативи але й через потреби самої України.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС була парафована у 2012 році, а проект Угоди оприлюднено наприкінці 2012 року. Одним із важливих елементів співпраці у галузі охорони навколишнього середовища, як і в багатьох інших сферах співпраці, визначених Угодою, є наближення законодавства України до політики та законодавства Європейського Союзу. Окремим додатком до Угоди визначаються конкретні директиви, котрі повинні бути адаптовані, встановлюються конкретні терміни. У зв'язку з необхідністю у наближенні до норм і стандартів Європейського Союзу такі зобов'язання України є дуже важливими. Створення зони вільної торгівлі також потребувало дотримання багатосторонніх екологічних угод та існуючого екологічного законодавства. Перші кроки з боку України у напрямку адаптації законодавства у сфері охорони навколишнього середовища були зроблені в грудні 2012 року, коли Міністерство природи затвердило Базовий план адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Базовий план апроксимації) (Наказ № 659). Базовий план ухвалював перелік директив ЄС у сфері охорони навколишнього середовища, до яких повинно адаптуватися українське законодавство [4].

Стратегія державної екологічної політики була розроблена за підтримкою ЄС, яка відіграла роль «каталізатора» щодо змісту документа та термінів розробки. Ця Стратегія якісно відрізняється від попередніх

документів. Так вона містить сучасні принципи, механізми моніторингу та оцінки, реалістичний підхід, чітку пріоритезацію цілей і завдань, а також індикатори ефективності її реалізації [5].

Також існує глибока співпраця між ЄС іншими міжнародними організаціями в природоохоронній сфері. Зокрема, Європейською Спільнотою та ще 154 державами була підписана Рамкова Конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, яка набрала чинності 21 березня 1994 року. Загальна мета цієї конвенції полягає у стабілізації концентрацій в атмосфері всіх парникових газів, а не лише двоокису вуглецю. Конвенцією була закріплена низка провідних принципів, що стосуються запобіжних заходів, справедливості, особливих потреб і обставин щодо країн, які розвиваються, «спільних, але диференційованих відповідальностей» держав, сталого розвитку та міжнародної торгівлі. Але чіткі кількісні обмеження викидів парникових газів так і не були встановлені через опір Сполучених Штатів Америки та країн ОПЕК. Європейська Спільнота випустила заяву, в якій відзначила, що її мета до 2000 року — стабілізувати концентрацію двоокису вуглецю на рівні 1990 року в межах Спільноти [6].

Норми Євросоюзу передбачають мінімальні стандарти утримання фермерських тварин. Останнім часом в українських зоозахисних колах обговорюють питання запровадження таких стандартів, хоча б відповідно до норм Євросоюзу. Згідно опитуванням 94% громадян країн-членів Європейського Союзу вважають дотримання цим вимогам (щодо добробуту сільськогосподарських тварин) нагальним та важливим. У той час, коли світові тенденції щодо питання гуманного відношення до сільськогосподарських тварин створюють підґрунтя для втілення вищих стандартів під час їх утримання в процесі сільгоспвиробництва, для України питання є хіба що у впровадженні мінімального захисту, фактично відсутнього на цей момент.

До проєкту наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України «Про затвердження Вимог до благополуччя сільськогосподарських тварин» був проведений аналіз-

дослідження думки споживачів продуктів у державах-членах Євросоюзу. 94% респондентів дослідження вважали дотримання вимогам благополуччя сільськогосподарських тварин дуже важливим (57%) та достатньо важливим (37%) [85].

Розпорядженням КМУ № 228-р від 24.02.2016 було затверджено Всеосяжну стратегію імплементації законодавства у сфері санітарних та фітосанітарних заходів [86]. Відповідно до цієї стратегії низка нормативно-правових актів у галузі добробуту сільськогосподарських тварин була повинна бути адаптована та імплементована в українське законодавство протягом 2018-2019 рр.

Проте така адаптація в Україні досі не проведена, європейські стандарти досі в дію не введені, а запропоновані проектом наказу мінімальні стандарти захисту сільськогосподарських тварин лише частково встановлюють стандарти, що менші за такі у Євросоюзі. На додаток, запропонованим проектом наказу він вводиться в дію з 01.01.2026 року.

Таким чином, Міністерством економіки і надалі сприяє надмірному і невиправданому стражданню сільськогосподарських тварин, усвідомлюючи, що відсутність встановлених стандартів порушує умови галузевих міжнародних договорів.

Ці питання також торкаються не тільки виробників, але й споживачів тваринної продукції, тому що виробництво, при якому порушуються мінімальні стандарти норм утримання, може бути небезпечним не тільки для тварин, а й для людей.

Крім того, таке нехтування загальними європейськими стандартами призводить до неготовності українських фермерів до швидкої адаптації та жорсткого контролю до імпортової продукції тваринництва з боку ЄС, що стане причиною зменшення імпорту товарів тваринництва до Європейського союзу.

Під час адаптації свого національного законодавства держава повинна впроваджувати більш суворі стандарти щодо захисту тварин, проте

не м'якші. Не зважаючи на це рядом положень проєкту наказу Мінекономіки встановлюються більш м'які стандарти.

Таким чином, варто наголосити, що Мінекономіки має виправити ці неузгодженості та здійснити необхідні заходи у суворій відповідності до законодавства ЄС. Це потрібно бути зроблено у найкоротший термін, оскільки відсутність встановлених мінімальних стандартів порушує міжнародні зобов'язання України, підриває її міжнародний імідж, сприяє подальшому не виправданому і надмірному стражданню сільськогосподарських тварин та заподіює шкоду здоров'ю людей.

Висновки до розділу 1

Отже, Європа належить до числа регіонів світу з високим рівнем концентрації сільського господарства, промисловості, транспорту, густоти населення й урбанізації. Господарська та промислова діяльність у будь-якій країні Євросоюзу відбивається на екологічному стані інших країн. Регіональні екологічні проблеми безпосередньо переростають у загальноєвропейські. У зв'язку з цим на європейському континенті вимоги до злагодженості співробітництва між країнами є особливо важливими, оскільки Європа виступає як єдиний континентальний комплекс, окремі природно-географічні зони і пояси, природно-господарські територіальні комплекси котрого об'єднані системою природно-екологічних зв'язків.

Співробітництво між країнами та ступень його ефективності, проведення ними загальної узгодженої екологічної політики вирішальною мірою визначають цілісність природного середовища Європи. Саме екологічні проблеми зараз стають дуже впливовим фактором, який змушує країни Європи концентрувати свої зусилля у напрямку забезпечення екологічної безпеки та впровадження системи так званої «колективної відповідальності» за стан навколишнього природного середовища в регіоні.

РОЗДІЛ 2.

ВНЕСОК КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЇ СВІТУ

2.1. Політика розвитку і партнерства між країнами ЄС

Починаючи з 1998 р. основний напрямок співробітництва між Україною та ЄС у сфері охорони навколишнього середовища — це зусилля, спрямовані на боротьбу з погіршенням стану довкілля. Двостороння співпраця з ЄС у цій сфері охоплює питання створення системи інформування про стан довкілля, ефективного моніторингу забруднення та оцінку стану навколишнього середовища, боротьби з локальним, регіональним та транскордонним забрудненням природних ресурсів, екологічної безпеки промислових підприємств, раціонального використання біологічних ресурсів, ефективне та екологічно безпечне виробництво та використання енергії, управління відходами, збереження біологічної різноманітності, боротьби з впливом на довкілля сільського господарства, а також виконання Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті (Конвенція Еспоо) [14].

Основним документом, якими сьогодні регламентується співробітництво між Україною та Євросоюзом у галузі охорони довкілля є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Так, Розділом 6 «Навколишнє середовище» Розділу «Економічне та галузеве співробітництво» цієї Угоди передбачені двосторонній розвиток і зміцнення співробітництва з питань охорони довкілля й сприйняття реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки.

Однією з основних цілей співпраці України та ЄС у цій галузі є розвиток всеосяжної стратегії у сфері захисту довкілля, яка включатиме:

- розподіл повноважень природоохоронних органів на національному, регіональному та місцевому рівнях;
- заплановані інституційні реформи [20];
- процедури сприяння інтеграції природоохоронної політики в інші сфери політики держави;
- процедури прийняття рішень та їх виконання;
- розвиток галузевих стратегій у сфері покращення якості повітря, води та управління водними ресурсами;
- управління відходами та ресурсами.
- визначення необхідних фінансових і людських ресурсів;

Питання двостороннього співробітництва Україна – Євросоюз у галузі енергетики також обговорюються в органах Асоціації: Ради Асоціації, Комітету Асоціації, а також на експертному рівні – у рамках Кластера 3 Підкомітету з питань економіки та іншого галузевого співробітництва Комітету асоціації між Україною та ЄС [25].

Гаазький Саміт з питань ядерної безпеки (24-25 березня 2014 року) за участю виконуючого обов'язки Міністра закордонних справ України А. Дециці став ключовим заходом у проблематиці ядерної безпеки та подоланні наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. На Саміті лідери 53 держав та міжнародних організацій обговорили заходи з метою зміцнення фізичної ядерної безпеки та зменшення загрози ядерного тероризму. Україна та інші країни-учасниці оприлюднили письмові національні доповіді про прогрес у виконанні рішень попередніх зустрічей на рівні глав держав та урядів у Вашингтоні та Сеулі. Було схвалено підсумкове Комюніке, в якому підтверджується відповідальність держав за постійне забезпечення ефективної фізичної безпеки всіх ядерних та інших радіоактивних матеріалів [27].

Також особлива увага приділялась питанням безпеки ядерних об'єктів на території тимчасово окупованого Криму та в регіонах поблизу зони бойових дій на сході України. В результаті була досягнута домовленість з МАГАТЕ

щодо застосування угоди про гарантії між Україною та Агентством. Це рішення було оголошено у вересні 2014 року на генеральній конференції МАГАТЕ. Також важливим моментом оцінки безпеки ядерних об'єктів є візит іноземних фахівців у складі делегації США до Південно-Української АЕС з 8 по 12 грудня 2014 року.

МЗС України була забезпечена участь міжвідомчих делегацій в низці міжнародних заходів з питань ядерної безпеки, зокрема, у семінарі «Внесок Резолюції Ради Безпеки ООН 1540 (2004) у сферу регіонального та глобального роззброєння та нерозповсюдження» (11-12 березня 2014 року, м.Астана, Казахстан); Третій сесії Підготовчого комітету Оглядової конференції 2015 року Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (квітень-травень 2014 року, м. Нью-Йорк), семінарі «Елементи ядерної безпеки» (27-31 жовтня 2014 року, м.Вільнюс, Литовська Республіка) [41].

У межах Ініціативи країн Групи Семи «Глобальне партнерство проти розповсюдження зброї та матеріалів масового знищення» в Лондоні 30 червня 2014 року з метою подальшої консолідації міжнародної підтримки України в умовах військової агресії Росії, за ініціативою США та Канади відбулася зустріч Глобального партнерства, присвячена обговоренню проектних пропозицій України у сфері хімічної, радіологічної, біологічної та ядерної безпеки.

Україна забезпечила такі важливі заходи по лінії Глобального партнерства як українсько-німецькі консультації з питань РХБЯ безпеки (9-10 жовтня 2014 року, м. Київ) та засідання країн-учасниць у м. Берлін (3-4 листопада 2014 року) [50].

Також, силами Міністерства Зовнішніх Справ була забезпечена координація міжнародного співробітництва в подоланні наслідків аварії на ЧАЕС. Зокрема, за сприяння МЗС активно розвивалося співробітництво з ЄБРР як адміністратором Чорнобильського фонду «Укриття» та Рахунку ядерної безпеки. Спільні зусилля у будівництві нового безпечного

конфайнмента і завершення реалізації інших проектів, допомогли перетворити регіон в безпечну зону.

15 травня 2014 року ратифіковано Угоду (у формі обміну листами) між Україною та ЄБРР про внесення змін до Рамкової угоди між Україною та ЄБРР стосовно діяльності Чорнобильського фонду «Укриття» в Україні від 20 листопада 1997 року [87].

18 липня 2014 р. в штаб-квартирі Європейського банку реконструкції та розвитку були проведені чергові засідання Асамблеї вкладників Чорнобильського фонду «Укриття» та Асамблеї донорів Рахунку ядерної безпеки. Керівники ЄБРР схвалили виділення банком додаткових коштів для завершення будівництва нового безпечного конфайнмента на Чорнобильській атомній електростанції в розмірі 350 мільйонів євро, в тому числі 165 мільйонів євро від країн «Великої сімки» і Європейської комісії [21].

В 2015 році були проведені чергові засідання Навесні та влітку 2015 в рамках чергових засідань Асамблеї вкладників Чорнобильського фонду «Укриття» та Асамблеї донорів Рахунку ядерної безпеки. В рамках свого головування в Групі країн «Великої Сімки» Німеччиною було ініційовано обговорення питання дофінансування за рахунок інших потенційних донорів. Метою заходів було залучити в подальшому €100 мільйонів, які повністю покривають дефіцит фінансування проекту. Керівники ЄБРР запевнили, що якщо внески третіх країн складуть менше 100 мільйонів євро, різниця буде покрита Банком.

Загальна вартість проекту «План здійснення заходів на об'єкті «Укриття» становить близько 2,15 мільярдів євро [32].

Кувейт, який діє через Кувейтський Фонд арабського економічного розвитку, виділив на виконання проекту «Укриття» в рамках чорнобильської програми 11,2 мільйонів доларів США, з яких 5,2 мільйони у квітні 2011 року під час конференції донорів, яка відбулась у місті Києві.

Посольство Королівства Саудівська Аравія (КСА) 13 лютого 2015 року нотою № 0056/15 поінформувало МЗС України про наміри уряду КСА

виділити суму в розмірі 20 мільйонів доларів США на рахунок Міжнародного фінансування Чорнобильського Фонду при Міжнародному Банку реконструкції та розвитку.

Про прийняття вказаного рішення КСА було оголошено під час Київського саміту з питань безпечного та інноваційного використання ядерної енергії з нагоди 25-ої річниці Чорнобильської трагедії (19-22 квітня 2011 року, м.Київ [44]).

Крім того, у період з 19 по 21 листопада 2014 року в Римі відбулось Пленарне засідання Контактної експертної групи (КЕГ) МАГАТЕ, де на запрошення Міжнародного агентства з атомної енергії взяли участь представники Державного агентства України з управління зоною.

Також у Пленарному засіданні взяли участь представники Японії, Федеративної Республіки Німеччини, Королівства Норвегія, Італійської Республіки, Сполучених Штатів Америки, Королівства Швеція, Російської Федерації, Фінляндії, експерти Міжнародного агентства з атомної енергії.

Метою засідання був обмін інформацією та огляд виконання країнами-членами Контактної експертної групи МАГАТЕ міжнародних програм так званої «ядерної спадщини» у Росії та інших країнах колишнього Радянського Союзу для того, аби допомогти державам ефективно координувати спільну діяльність у цій сфері [32].

Для обговорення питань з координації заходів в екологічній та кліматичній сферах з ЄС та державами «Східного партнерства» спеціально створені додаткові механізми взаємодії, зокрема Платформи 3 «Сполучення, енергоефективність, довкілля та зміна клімату» та Панелі з питань довкілля та зміни клімату у рамках Платформи 3.

Згідно з Додатком ХХХ до Угоди про асоціацію, Україна має адаптувати своє законодавство до 26 директив та 3 регламентів ЄС у таких секторах:

- якість атмосферного повітря;
- управління довкіллям та інтеграція екологічної політики у інші галузеві політики;

- якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище;
- управління відходами та ресурсами;
- промислове забруднення та техногенні загрози;
- охорона природи;
- генетично модифіковані організми.
- зміна клімату та захист озонового шару;

У рамках адаптації законодавства України до норм ЄС вже є відчутний прогрес [19].

Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» дає можливість втілити оновлену, прогресивну та проєвропейську модель оцінки впливу на довкілля відповідно до вимог Директиви 2011/92/ЄС про оцінку впливу окремих державних і приватних проєктів на навколишнє середовище [88].

Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» враховує вимоги Протоколу про Стратегічну екологічну оцінку, а також Директиви 2001/42/ЄС, та запроваджує процедуру оцінку впливу державної політики на довкілля, у тому числі на здоров'я населення, у таких сферах як лісове господарство, сільське господарство, енергетика, рибне господарство, транспорт, промисловість, використання водних ресурсів, поводження з відходами, охорона довкілля, туризм, телекомунікації тощо [89].

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» запроваджує правові засади інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом згідно з Водною рамковою Директивою 2000/60/ЄС. Також цим законом закладені правові основи для впровадження Директиви 2007/60/ЄС про оцінку та управління ризиками затоплення [90].

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про питну воду та питне водопостачання», встановлюються правові засади імплементації

окремих положень Директиви 98/83/ЄС про якість води, призначеної для споживання людиною та Директиви 91/271/ЄЕС про очистку міських стічних вод [24].

В рамках співробітництва в галузі охорони і сталого розвитку басейну річки Дністер, Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про ратифікацію договору між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про співробітництво в галузі охорони і сталого розвитку басейну річки Дністер». Це — перший транскордонний басейновий договір, котрий спрямовано на розвиток міждержавного партнерства у запровадженні інтегрованого управління водними ресурсами [91].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено Національну стратегію управління відходами в Україні на період до 2030 року, яка включає: опис проблем та сучасний стан у цій сфері, цілі та принципи політики, поводження з відходами, вплив відходів на суспільство, заходи, які направлені на зміни, які необхідно ввести у законодавчу систему України та структуру влади, а також їх фінансові наслідки [32].

Стратегія містить розділи по окремим категоріям відходів:

- промислові відходи,
- муніципальні відходи (зокрема, біологічні відходи, зелені відходи, відділення відходів з полігонів, що біологічно розкладаються, специфічні фракції відходів),
- небезпечні відходи,
- будівельні відходи,
- специфічні види відходів.
- відходи сільського господарства,

Розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено Національний план управління відходами до 2030 року [92].

Верховною Радою ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони тваринного світу», а також

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації європейських екологічних норм про охорону середовища рідкісних видів тварин і рослин», метою яких є захист від знищення середовища перебування (зростання) видів тваринного та рослинного світу, занесених до Червоної книги України [19].

На виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат Верховною Радою ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони пралісів згідно з Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат», який забороняє рубки лісу в пралісах, вводить адміністративну відповідальність за знищення та пошкодження пралісів [93].

Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України стала першим за багато років цілісним нормативним документом, який покликаний вдосконалити і систематизувати поточну політику у сфері зміни клімату. Також, з метою формування ефективної внутрішньої кліматичної політики було схвалено Стратегію низьковуглецевого розвитку до 2050 року [18].

Міністерство довкілля веде активну роботу з впровадження системи звітності, моніторингу та верифікації викидів парникових газів в Україні. Відповідно до Директиви 2003/87/ЄС про встановлення схеми торгівлі квотами на викиди парникових газів у рамках Європейського Співтовариства ухвалено Закон України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» [94].

У першому читанні ухвалено проект Закону про управління відходами [96].

Згідно з додатком ХХХ до Глави 6 «Навколишнє середовище» Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та вимог Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озоновий шар, ухвалено Закон України «Про озоноруйнівні речовини та фторовані парникові гази» (ухвалений та

підписаний Президентом України 26.12.2019, дата набуття чинності – 27.06.2020) [95].

Готується до розгляду у першому читанні проект Закону «Про території Смарагдової мережі», проект Закону про відходи електричного та електронного обладнання, проект Закону про батареї і акумулятори.

Прийнято Закон «Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України» [97].

Готується на повторне перше читання проект Закону про запобігання, зменшення та контроль промислового забруднення, проект Закону про державний екологічний контроль [18].

5 квітня 2021 року Міністерство довкілля представило проект Другого національно визначеного внеску України до Паризької угоди. Документ пропонує на загальнонаціональному рівні не перевищити у 2030 році 35 % обсягів викидів парникових газів порівняно з рівнем 1990 року або, іншими словами, скоротити викиди парникових газів на 65 % у 2030 році порівняно з 1990 роком [98].

Зараз тривають консультації з Європейським Союзом щодо оновлення Додатку ХХХ та Додатку ХХХІ до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

2.2. Еко-брендинг країн ЄС

Нині практика зовнішньої політики ЄС має значну динаміку, що спонукає міністрів, дипломатів, послів, консулів та інших представників дипломатичної служби використовувати інтерактивні технології для презентації офіційної позиції своєї країни та виважено підходити до формування її позитивного образу/іміджу в засобах масової інформації, в соціальних та інших мережах [63].

Зокрема, у рамках функціонування проекту «The GREAT Britain campaign», бренд Великої Британії зміцнюється силами таких державних

інституцій, як Міністерство закордонних справ і у справах Співдружності націй Великої Британії та Національним департаментом торгівлі та інвестицій. Крім того, нині спостерігається швидке оновлення медійного контенту щодо: популяризації та брендингу країн, структурування аудиторії прихильників культури європейських країн, привернення уваги до різних проблем цих країн: економічних, соціальних, екологічних, демографічних тощо [24].

На тлі збільшення екологічних проблем і масштабів природнотехногенних катаклізмів, посилення транскордонних загроз, конфліктів за енергетичні та водні ресурси, утворення соціально-економічних дисбалансів країни ЄС усвідомлюють складність глобальних питань, що постали не лише перед європейською спільнотою, але й перед людством. З огляду на це, у посилах дипломатії ЄС дедалі частіше озвучується необхідність співробітництва в екологічній сфері між країнами світу. Впродовж останніх десятиліть активізовано переговорний процес і міжнародний діалог на основі постійного удосконалення екологічного законодавства ЄС (до складу його входять понад 300 законодавчих актів: понад 20 регламентів, 70 директив; рішення, рекомендації, офіційні листи та інші політичні документи) [8]. Це забезпечило певну результативність і уможливило:

- 1) сформувати певний «образ європейської спільноти», що прагне до високих екологічних стандартів у різних сферах життєзабезпечення;
  - 2) виокремити «екологічних бренд ЄС» у світі різними засобами, у т.ч. політичними, дипломатичними, інформаційними, культурними;
  - 3) розширити зону європейського впливу на інші країни через окреслену «екологічну місію» на основі міжнародної економічної інтеграції;
  - 4) стимулювати розвиток секторів і кластерів екологічної дипломатії [9].
- Прикладом цього слугує Мережа Європейського Союзу для імплементації та застосування права навколишнього природного середовища (IMPEL), діяльність якої передбачає координацію органів влади країн-членів з метою:

- створення необхідного стимулу в ЄС для забезпечення ефективнішої імплементації та застосування законодавства у сфері навколишнього природного середовища;
- обмін інформацією та досвідом, обговорення проблем та надання практичних порад щодо імплементації та застосування екологічного законодавства ЄС;
- досягнення оптимального рівня узгодженості в підході до імплементації та застосування екологічного законодавства ЄС; сприяння взаєморозумінню спільних характеристик і відмінностей у національних системах регулювання;
- розвиток ефективної практики щодо інспекції, надання дозволів, моніторингу, звітування та застосування екологічного законодавства ЄС.

Діяльність Європейської консультативної ради з навколишнього природного середовища об'єднує ради, створені європейськими урядами для надання незалежних, науково обґрунтованих порад із навколишнього природного середовища і сталого розвитку.

Мережа є потужними засобом для обміну інформацією і досвідом у Європі з метою: покращення консультацій, які країни надають національним і регіональним урядам; використання досвіду та роботи рад в інших країнах; розгляд актуальних питань на європейському рівні; впливу на розробку екологічної політики на рівні ЄС.

Наприклад, результатом таких зусиль є також позиції країн-членів ЄС за Індексом екологічної ефективності (Environmental Performance Index — EPI) серед 180 країн світу за 24 показниками в розрізі десяти категорій проблем, які характеризують стан навколишнього природного середовища і життєспроможності екосистем. Кожна країна в цьому рейтингу має свою оцінку щодо її наближеності до встановлених цілей глобальної екологічної політики [16].

Так, EPI — це карта прогресивних досягнень країн за екологічними показниками. Особливістю цього рейтингу є те, що він розробляється спільно Єльським і Колумбійським університетами в партнерстві зі Всесвітнім економічним форумом. За результатами EPI-2018 країни ЄС посідають лідируючі позиції — 14 з найкращих 20 місць.

Вважаємо, що дипломатія в рамках потужної інтеграційної спільноти доволі успішно формує еко-брендинг і свідчить про еволюцію суспільних відносин. Координація співпраці між країнами-членами ЄС у цьому форматі орієнтується на взаємодію між різними політиками, експертами, дослідниками, вченими, бізнесменами, екологами, активістами. Динаміка інформаційного обміну має забезпечити:

- удосконалення екологічної політики з акцентом на міжнародну консолідацію;
- збалансування ресурсних можливостей і потреб суспільства;
- узгодження цілей торговельної, екологічної та безпекової політики країн;
- формування нових ринків збуту екологічної продукції та інвестування екологічно спрямованих проектів.

Зокрема, відкритість до міжнародного діалогу є одним із ключових напрямів співпраці України та ЄС у рамках Угоди про асоціацію між Україною і ЄС. Одна із галузей цього діалогу — це сфера охорони навколишнього природного середовища. В главі 6. «Навколишнє середовище» цієї Угоди йдеться, що сторони повинні розвивати і зміцнювати співробітництво з питань охорони навколишнього природного середовища й у такий спосіб сприяти реалізації довгострокових цілей стійкого розвитку і зеленої економіки.

2.3. Проблеми та перспективи розвитку екологічної дипломатії ЄС

Екологічна дипломатія як явище ХХ-ХХІ століть виникла в результаті реакції світової спільноти на зростаючу загрозу екологічної катастрофи. Так,

К. Я. Кондратьев і К. С. Демірчан пишуть про те, що існує три глобальні екологічні проблеми, які найбільш гостро стоять перед населенням планети: зміна клімату, руйнування озонового шару Землі і «замкнутість глобальних біогеохімічних кругообігів» [8, с. 1002].

Важливо зауважити, що однією з особливостей глобальних екологічних проблем є необхідність залучення зусиль всього світового співтовариства для їх вирішення, що вимагає широкомасштабної популяризації екологічних заходів на загальносистемному рівні. Про це неодноразово говорилося на міжнародних конференціях ООН з екологічної проблематики (1972 р - Стокгольм; 1992 г. - Ріо-де-Жанейро; 2002 г. - Йоганнесбург; 2012 року - Ріо-де-Жанейро). Але, на жаль, до теперішнього часу домогтися необхідних і бажаних результатів в цьому напрямку міжнародних відносин і світової політики не вдалося. Про це свідчить такий приклад: у зв'язку з проведенням екологічного Форуму в Ріо-де-Жанейро була опублікована доповідь міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку під назвою «Наше спільне майбутнє». А результатом останнього саміту в Ріо в 2012 р став документ «Яке суспільство ми хочемо?», що означає повернення в порівняно недавнє минуле.

Одночасно з тим в сучасному світі можна спостерігати підвищення інтересу світової спільноти до проблем навколишнього середовища, що також визначає розвиток інституту екологічної дипломатії. Про активне залучення громадянського суспільства, екологічних НУО та інших нетрадиційних акторів міжнародних відносин у сферу захисту навколишнього середовища. Відбувається повсюдна трансформація людського ставлення до екологічних проблем, суспільство усвідомлює свою відповідальність за руйнування біосистеми і готове об'єднати зусилля в боротьбі з проблемами навколишнього середовища.

Екологічна дипломатія є досить новим напрямком міжнародної діяльності. Вона бере свій початок в першій половині ХХ століття, коли видатний учений і дослідник природи В.І. Вернадський створив своє вчення

про біосферу [4]. Він довів, що біосфера являє собою зовнішню оболонку Землі, і саме вона є місцем існування всіх живих організмів, в тому числі і людини. Відповідно до його навчання, вся діяльність живих організмів є надзвичайно важливим фактором зміни стану біосфери. В результаті антропогенного впливу поступово формується ноосфера — новий стан біосфери, що з'явився в результаті діяльності людини за рахунок її розуму, здатності мислити.

У ХХІ столітті інститут екологічної дипломатії вже отримав деяке поширення в ряді країн, що борються за відновлення екосистеми планети. Найбільш яскравим і успішним прикладом в цьому зв'язку є екологічна дипломатія Євросоюзу. З тим фактом, що саме ЄС належить роль лідера в розвитку міжнародної екологічної діяльності згодні як українські, так і зарубіжні вчені. Наприклад, про це пишуть Є.В. Матвєєва [11, с. 311], В.М. Дікусар [5, с. 91], С.А. Мохаммад [13, с. 37], Т. Охлігер [18], В. Грант [15, с. 7-12], Дункан М. [15, с. 7-12], Невел П. [15, с. 7-12].

Євросоюз активно бере участь в міжнародному екологічному співробітництві, ініціює проведення різних екологічних заходів і підписання угод в сфері захисту природного середовища. Його представництва, делегації і місії за кордоном активно беруть участь в проведенні та організації екологічних проектів, набули широкого поширення, що дозволяє говорити про «мережеву» зелену дипломатію ЄС. Основна ціль — це, використовуючи великі ресурси країн Євросоюзу, сприяти ефективному вирішенню глобальних екологічних проблем і розвитку міжнародного екологічного співробітництва. ЄС є прикладом того, як країни з різним політичним, соціальним і економічним устроєм можуть ефективно працювати над вирішенням екологічних проблем.

При формуванні екологічної політики ЄС повинні враховуватися такі фактори:

- доступна наукова і технічна інформація;
- умови навколишнього середовища в різних регіонах ЄС;

- потенційна вигода і витрати від прийнятих дій або бездіяльності;
- економічний і соціальний розвиток.
- ЄС в цілому і збалансований розвиток його регіонів [8, с. 35-37].

Загальні принципи права Європейського Союзу будуються на принципах міжнародного права і, зокрема, на принципах міжнародного права довкілля. Як відомо, основні принципи міжнародного права закріплені в Статуті ООН [1], Декларації принципів міжнародного права 1970 року [3] і в Заключному акті Наради з безпеки і у Європі 1975 року [10].

У літературі в праві Європейського Союзу зазвичай розглядають загальні принципи права (свобода, демократія, повага прав людини і основних свобод, принципи правової держави), тобто концентроване вираження найважливіших сутнісних рис та цінностей, притаманних даній системі права [2, с. 19].

Трактуючи поняття принципу як приписа основного характеру, яке визначає сутність, зміст і порядок застосування інших норм правової системи, в праві Європейського Союзу виділяють принципи верховенства і прямої дії, що визначають співвідношення права ЄС з правовими системами держав-членів; загальні принципи права — вихідний початок правового регулювання, які діють у всіх сферах ведення Європейського Союзу; спеціальні принципи, які є чинними в рамках окремих галузей або сфер правового регулювання в ЄС; процесуальні принципи діяльності ЄС, що визначають порядок реалізації Європейським Союзом наявної у нього компетенції. Завданням Європейського екологічного законодавства є втілення цих принципів в конкретні обов'язки держав-членів [11, с. 79].

При формулюванні зазначених принципів Суд ЄС спирається на загальні конституційні традиції держав-членів і загальновизнані принципи міжнародного права.

Таким чином, в залежності від сфери дії, принципи європейського права можуть бути загальними і спеціальними. Перші відносяться до правової системи в цілому, другі — до її окремих галузей та інститутів. Загальні

принципи європейського права — свободи, демократії, поваги прав людини та основних свобод, верховенства права та інші — є важливими для будь-якої галузі права [7, с. 16], в тому числі і для права навколишнього середовища.

Спеціальні принципи складають основу правового регулювання в окремих галузях суспільного життя. Ці принципи закріплюються здебільшого в установчих договорах, а часом і в нормативно-правових актах вторинного права. Так, п. 2 ст. 191 (174) Договору про функціонування ЄС визначає принципи, на яких базується екологічна політика ЄС [2, с. 134]:

- принцип попередження і превентивних заходів;
- принцип усунення шкоди навколишньому середовищу шляхом звернення насамперед до його джерела;
- принцип «забруднювач платить».

Однак аналіз екологічної політики Європейського Союзу дозволяє зробити висновок про наявність більш широкого переліку спеціальних принципів, які використовуються і в сфері виробництва:

1. Принцип розширеної відповідальності виробників, який тісно пов'язаний з принципом «забруднювач платить» в тому сенсі, що фінансова відповідальність, яка передбачена ним, є основним засобом досягнення мети реалізації на практиці принципу відповідальності виробників. Це, звичайно, не означає, що в визначених ситуаціях інші особи, які не є виробниками, не можуть бути визнані «забруднювачами». Так, Х. Веддер вважає, що принцип розширеної відповідальності виробників має ширше значення і включає в себе не тільки фінансову відповідальність виробника як таку, але також суто юридичні і практичні питання [15].

На практиці мова йде про безпосереднє досягнення цілей екологічної політики Євросоюзу, учасники якої збирають у споживачів і переробляють використані пакувальні матеріали. Фінансування при цьому відбувається за рахунок переробних підприємств.

Взаємозв'язок між основними принципами європейської екологічної політики і принципом розширеної відповідальності виробників простежується в законодавчих актах Європейського Союзу.

Так, на практиці принцип розширеної відповідальності виробників вперше був застосований в Директиві ЄС про автомобілі з вичерпаним терміном служби (Directive on end-of-life vehicles [4]), яка містить положення про те, що автомобілі з вичерпаним терміном служби повинні безкоштовно транспортуватися до місця їх утилізації. Принцип розширеної відповідальності виробників також грає центральну роль для Директиви про відходи електричного та електронного обладнання (Directive on waste of electrical and electronic equipment - WEEE [5]), яка вимагає від держав-членів ЄС забезпечити створення виробниками системи приймання і переробки брухту електричної та електронної продукції і, більш того, покладання фінансової відповідальності виробника за переробку цих відходів. Така відповідальність повинна привести до інтеграції екологічної стурбованості в процеси розробки та виробництва продукції і в результаті — до створення продукції, при переробці якої утворюється менша кількість відходів. Кінцевою метою, з одного боку, є запобігання утворенню відходів, з іншого — забезпечення екологічно безпечних способів переробки відходів, що виникають. Відповідно до цієї Директиви держави-члени ЄС повинні надати фізичним особам можливість безкоштовної здачі електричного і електронного устаткування для утилізації, а також забезпечити наявність та доступність відповідних приймальних пунктів. Приймаються відходи електронної продукції для утилізації не тільки у організацій, що відповідають за збір побутових відходів, а й з інших джерел.

Директива дозволяє виробникам на добровільних засадах створювати і експлуатувати системи збору та переробки відходів як в індивідуальному порядку, так і шляхом об'єднання зусиль різних підприємств. Практика запровадження аналогічних зобов'язань виробників в Нідерландах і Німеччині показала, що виробники на практиці прагнуть об'єднатися для створення

системи збору і переробки відходів [9, с. 36]. Вирішення питання відповідальності виробників за утилізацію електронних відходів в законодавстві Нідерландів в більшості випадків збігається з аналогічним підходом в загальноєвропейській екологічній політиці.

Принцип відповідальності виробників порушив традиційний підхід — витрати покладаються на платників податків через спеціальні збори за забруднення навколишнього середовища. Реалізація принципу відповідальності виробників пов'язана з визначенням того, хто з учасників ланцюжка «виробництво-споживання» відповідає за фінансування переробки відходів, а не з встановленням безпосереднього платника за ці відходи. Результатом є стимулювання виробництва — створення екологічно доброзичливих умов і підходів.

2. Принцип справедливості між поколіннями — кожне покоління отримує природу і культурну спадщину від попереднього покоління, а нинішнє покоління охороняє його для майбутнього [13, с. 519-520].

Зазначений принцип не зводиться до зрівнювання потреб в природних ресурсах різних поколінь. Ці потреби видозмінюються і розвиваються разом з розвитком економіки і суспільства. Відповідно, змінюється ставлення до різних джерел природних ресурсів і взагалі до природних благ. Однак можна і потрібно говорити про екосправедливість між представниками різних поколінь, розуміючи під цим гарантії передачі майбутнім поколінням екосистем планети в стані, здатному здійснювати найважливіші функції, які не можуть бути замінені штучно створеними техногенними системами.

3. Особливе місце в системі правових принципів ЄС відводиться принципу інтеграції [11, с. 82]. Г. Вінтер зазначає, що принцип інтеграції займає особливе місце в системі правових принципів Європейського Союзу.

Даний принцип є комплексним і сприяє переносу принципів екологічної політики в інші області дії ЄС [12, с. 29]. Принцип інтеграції екологічних питань полягає в розробці нового законодавства в конкретних сферах, яке впроваджує вимоги з охорони навколишнього середовища в різні сфери

регулювання: вносяться зміни до вже існуючих нормативно-правових актів; розробляються спеціальні програми і стратегії; готуються звіти; створюються робочі групи і комітети.

4. Принцип сталого розвитку є центральним принципом екологічної політики ЄС. Політика ЄС повинна розроблятися з урахуванням економічного, екологічного та соціального аспектів, а розв'язання питань в одній зі сфер політики не стримувало прогресу в іншій. Сталий розвиток визначається такими параметрами:

- підтримка загального високого рівня життя;
- підтримання постійного доступу до природних ресурсів;
- недопущення заподіяння шкоди навколишньому середовищу.

Основою принципу сталого розвитку є ідея узгодженого управління. Світова спільнота визначила стратегію існування планети Земля на XXI століття, відображаючи її основні поняття в «Порядку денному на XXI століття» [6, с. 126]. Саме цей документ держави-члени використовували для розробки власної загальної стратегії [16, с. 44] — Стратегії сталого розвитку Європейського Союзу.

Реалізація цього принципу можлива лише за умови, якщо держави-члени сконцентрують максимум зусиль і ресурсів для реалізації зазначеної стратегії і одночасно подолають гострі поточні проблеми. Сталий розвиток передбачає наявність чистого навколишнього середовища і врахування соціально-економічних параметрів з метою поліпшення загальної якості життя громадян ЄС [13, с. 520-521]. Запобігання деградації природи при можливому задоволенні економічних потреб нинішнього і майбутнього поколінь становить основний вектор реалізації принципу сталого розвитку.

Щодо принципу сталого розвитку, дії Європейського Союзу в цьому контексті можна розглядати в двох аспектах [11, с. 85]: створення внутрішньої стратегії сталого розвитку на рівні Європейського Союзу та роль Європейського Союзу у сприянні становленню глобального сталого розвитку.

5. Високий рівень захисту. Екологічна політика Європейського Союзу з урахуванням різних особливостей окремих регіонів ЄС орієнтована на високий рівень захисту і прагне його забезпечити. Цей принцип є одним з найважливіших матеріальних засад екологічної політики. Принцип найвищого ступеня можливого рівня захисту виводиться із сукупності норм договору, зокрема п. 2 ст. 191 (174) Договору про функціонування ЄС визначає, що політика Європейського Союзу має на меті досягти високого рівня охорони навколишнього середовища, але з огляду на відмінність ситуацій в різних регіонах ЄС [17, с. 783]. Як вважає професор А. Епін, цей принцип повинен впроваджуватися в уже існуючу систему [14, с. 86].

Принцип найвищого ступеня можливого рівня захисту служить в першу чергу для тлумачення і застосування права ЄС з метою надання (забезпечення) найвищого ступеня можливого рівня захисту; він застосовується там, де право ЄС вимагає зважування різних інтересів або цілей. Таким чином, в разі колізії екологополітичних інтересів з іншими інтересами потрібно виходити з відносного пріоритету першого. Але цей принцип не впливає ні на порядок розподілу компетенції в Європейському Союзі, ні на його інституційні рамки.

Принципи екологічної політики, загальні для всіх держав-членів ЄС, можна звести до наступних основоположних пунктів:

- схожість багатьох екологічних проблем в європейських державах;
- обов'язковість виконання спільно прийнятих рішень;
- прагнення до уніфікації заходів по боротьбі із забрудненням;
- узгоджені і єдині позиції на міжнародних переговорах.

Досліджені принципи екологічної політики Європейського Союзу ґрунтуються на принципах міжнародного права. Таким чином, можна уявити перелік спеціальних принципів екологічного регулювання в сфері виробництва в праві Європейського Союзу:

- принцип розширеної відповідальності виробників;
- принцип справедливості між поколіннями;

- принцип інтеграції;
- принцип сталого розвитку;
- принцип найвищого ступеня можливого рівня захисту.

Запропонований перелік принципів чітко сформульований в судовій практиці і доктрині.

Інші провідні світові держави, такі як Китай, США і розвинені азіатські країни також активно впроваджують інструменти зеленої дипломатії в свою діяльність. Наприклад, як зазначають Н.М. Боголюбова і Ю.В. Миколаєва, в 2009 році, будучи Державним секретарем США, Х. Клінтон виступила з ініціативою «озеленення» американської політики.

Дана ідея була висунута з нагоди святкування Дня Землі і полягала в заохоченні дипломатичних працівників до діяльності з поліпшення екологічної ситуації [3, с. 190]. Так, вони могли брати участь в акціях з переробки і утилізації сміття або ж добиратися на роботу на велосипедах замість автомобіля.

Більш того, С.А. Дятлов і Т.А. Селіщева акцентують увагу на значний внесок в розвиток міжнародної екологічної дипломатії країн азіатського регіону, таких як Китай, Японія і Південна Корея [6, с. 50].

Південна Корея стала однією з перших країн цього регіону, що оголосила концепцію «зеленого» зростання в якості своєї національної стратегії. У 2009 р Республіка Корея прийняла п'ятирічний план розвитку «зеленої» економіки з фінансуванням у розмірі 83,6 млрд в рік [6, с. 50].

Прикладом реалізації екологічної дипломатії є політика Китаю при проведенні Олімпійських Ігор в Пекіні в 2008 році. Влада КНР цілком підтримували образ «зеленої олімпіади», роблячи активні заходи з озеленення територій і боротьби із забрудненням повітря. Всі ці дії постійно висвітлювалися в пресі, щоб показати світовій громадськості прихильність китайської влади і їх громадян принципам сталого розвитку та усвідомлення важливості екологічних проблем [3, с.191]. Але така вистава «екологічного успіху» була, мабуть, відвертою піар-акцією, оскільки саме сучасний Китай є

одним з яскравих прикладів того, що економічний розвиток досяг великих успіхів, а екологічний стан Китаю відомий як вкрай несприятливий.

XXI століття ставить перед сучасним суспільством цілий ряд глобальних екологічних проблем, успадкованих за всю історію людського існування.

Як підкреслює Р.Е. Бенедик, сучасні екологічні проблеми вже не обмежуються просто забрудненнями від промислового виробництва. Екологічні погрози досягли таких масштабів, що для їх вирішення необхідно кардинальним чином змінити саме суспільство, а також всю економічну систему [14, с. 3].

Оскільки екологічна або «зелена» дипломатія є досить новим і мало дослідженим явищем, варто звернутися до її понятійного апарату. Важливо відзначити, що на сьогоднішній день не існує загальноприйнятого визначення екологічної дипломатії, так як даний вид міжнародної активності тільки позначений як один із напрямів дипломатичної діяльності. Однак, як підкреслює Т.В. Колпакова, екологічна дипломатія є значущим інструментом реалізації міжнародного механізму охорони навколишнього середовища [7, с. 68]. Так, вона стверджує, що «екологічна дипломатія — це різного роду діяльність, що здійснюється суб'єктами міжнародних відносин за допомогою переговорів і інших мирних способів для регулювання міжнародних відносин з охорони навколишнього середовища» [7, с. 71].

Н.М. Боголюбова і Ю.В. Миколаєва також пишуть про те, що дане поняття ще не підлягало детальному науково-теоретичному вивченню і до сих пір знаходиться на рівні дискусій [3, с. 190]. Однак зелена дипломатія видається більш ніж передовою тенденцією в сучасних наукових колах і привертає увагу багатьох екологів, вчених і державних діячів.

Цікавий факт, що досить складно знайти чітко сформульоване визначення «екологічної дипломатії» і в зарубіжній літературі, незважаючи на широке застосування на Заході даного виду дипломатичної діяльності. Наприклад, Д. Макінтайр цитує наступне визначення «зеленої дипломатії», дане державним департаментом США: «практика ведення міжнародних

відносин з допомогою сприяння та просування загального зобов'язання щодо збереження природних ресурсів за допомогою стійкого функціонування і відповідального управління охороною навколишнього середовища»[16]. Більш того, К. Вайнбер дає наступне визначення: це «переговори, що проводяться під час конференцій, в більшості випадків організованих і підтримуваних ООН, вони закінчуються підписанням декларацій, договорів і угод, які були укладені під час цих міжнародних заходів »[19, с. 25].

Ми вважаємо, що екологічна дипломатія — це комплексне і багатоаспектне явище, яке розвивається відразу на декількох рівнях. Це, в першу чергу, глобальний рівень, представлений функціонуванням ООН і діяльністю її членів за рішенням глобальних екологічних проблем і забезпеченням екологічної безпеки. Саме тому С.М. Копилов і С.М.А. Мохаммад називають ООН найважливішим механізмом екологічного управління [10, с. 151-152]. ООН є постійно діючим універсальним майданчиком для переговорів і міжнародного екологічного співробітництва; ООН займається нормотворчою діяльністю, заохочуючи розвиток міжнародного екологічного права; сприяє реалізації концепції сталого розвитку; стимулює країни на вирішення екологічних проблем нашої планети.

Таким чином, ООН займається координацією екологічних інтересів держав і здійсненням екологічної дипломатії в загальносистемному масштабі.

Існує також регіональний рівень зеленої дипломатії, тобто екологічна діяльність, яка проводиться переважно регіональними екологічними інститутами з реалізації місцевих програм захисту природного середовища. Найбільш яскравий приклад застосування зеленої дипломатії в регіональному масштабі — це реалізація екологічної політики країнами-членами ЄС. Так, в межах ЄС застосовують велику кількість екологічних програм з розвитку поновлюваних джерел енергії, захисту флори і фауни, а також боротьбі з забрудненнями земельних і водних ресурсів.

Екологічну дипломатію можна також розглядати в системі багатосторонніх і двосторонніх угод. Однак варто зазначити, що на сучасному

етапі глобалізації і при врахуванні всієї серйозності екологічних проблем, що вимагають залучення все більшої кількості акторів, багатосторонні угоди є найбільш частою практикою в екологічній дипломатії. З часу проведення першої великої міжнародної конференції з проблем навколишнього середовища в Стокгольмі в 1972 році екологічна дипломатія придбала новий формат більш тісного міжнародного співробітництва в питаннях екологічного характеру.

Слід зазначити, що для сучасного етапу глобалізації характерне збільшення кількості інститутів, що беруть участь в здійсненні зеленої дипломатії. Крім ООН, іншими інститутами, які беруть активну участь в реалізації зеленої дипломатії, є різні міжнародні урядові та неурядові організації, такі як Світовий Фонд дикої природи, Грінпіс, Європейське агентство навколишнього середовища, Міжнародний Зелений Хрест і Фонд Чарльза Дарвіна. Слід також зазначити зростаючу роль і вплив міжнародних неурядових організацій на оформлення міжнародної зеленої дипломатії. Активісти Грінпіс досить часто влаштовують епатажні акції і тим самим провокують різні конфлікти.

Наприклад, в 2014 році, протестуючи проти буріння шельфу в Арктиці, члени Грінпіс заблокували платформу «Газпром» в Голландії [2]. Згодом голландська поліція була змушена затримати всіх учасників даної акції. Виявляють свою зацікавленість екологічними проблемами і різні фінансові структури. Наприклад, Світовий Банк розробив свою власну програму з боротьби зі зміною клімату [9].

Зелену дипломатію відрізняє ряд характерних невійськових методів її реалізації, таких як організація різних екологічних заходів («зелені» кінофестивалі, еко-форуми, акції зі збору і переробки сміття, різні освітні семінари і проекти), консультації і переговори щодо виникаючих екологічних проблем, підписання двосторонніх та багатосторонніх екологічних угод. Т. Авдєєва називає такі економічні інструменти охорони довкілля: штрафи за заподіяння шкоди природному середовищу; екологічні податки; субсидії

виробникам, які прагнуть зробити їх виробництво більш екологічним; розвиток ринку природних ресурсів і багато іншого [1, с. 44]. Таким чином, спектр інструментів і методів екологічної дипломатії досить широкий і користується все більшим розумінням і популярністю у світової спільноти.

Незважаючи на активний розвиток і популяризацію зеленої дипломатії, вона стикається з низкою проблем, що перешкоджають її ефективній реалізації.

По-перше, одна з найголовніших проблем — бюрократизація механізму зеленої дипломатії. Так, екологічна діяльність ООН супроводжується утворенням кількості комісій, секретаріатів конвенцій та інших допоміжних органів, які часто ускладнюють процес прийняття «зелених» резолюцій і, як наслідок, вступу в силу певних рішень. Більш того, проведення різних екологічних форумів і конференцій часто не приносять ніяких продуктивних результатів і рішень, а тільки супроводжуються великими фінансовими витратами на їх організацію. По-друге, для екологічної дипломатії актуальна проблема Північ-Південь, коли країни, що розвиваються, не володіють необхідною кількістю фінансових ресурсів для проведення екологічних заходів, і проблема фінансування стоїть для них найбільш гостро. Як наслідок, вони не в змозі допомогти вирішенню глобальних екологічних проблем в необхідному ступені. Однак Т. Авдєєва згадує, що відповідно до глобальної екологічної стратегії «Порядок денний на XXI століття», яка була прийнята на Конференції ООН з довкілля і розвитку в 1992 році, було розраховано, що для переходу країн, що розвиваються, на екологічні стандарти стійкого розвитку необхідно 600 млрд доларів на рік, 125 млрд з яких будуть надходити в такі країни з додаткових міжнародних джерел [1, с. 44].

Для світової спільноти також гостро стоїть демографічна проблема. Так, в доповіді Римського клубу «Межі зростання» [17] доводиться прямий взаємозв'язок зростання кількості населення та вичерпності природних ресурсів. Більш того, К. Я. Кондратьєв і В. Ф. Крапівін приносять статистику, що до 2050 року чисельність населення на планеті збільшиться до 8,9 млрд

людей [9, с. 3]. Важливо зауважити, що зростання населення планети відбувається головним чином за рахунок країн, що розвиваються, які часто не можуть забезпечити сприятливі умови для життя своїх громадян. Незважаючи на спроби деяких держав знизити приріст населення, у багатьох країнах Африки та Азії сталого скорочення зростання населення не відбулося, а злидні і голод продовжують рости.

Ще однією перешкодою для екологічної дипломатії є «галузевий» підхід до вирішення екологічних питань. В силу переважання різних екологічних проблем в певних країнах і регіонах, відбувається фокусування на окремих аспектах охорони навколишнього середовища і розвитку, ніж на вирішенні всього комплексу екологічних проблем.

Нарешті, ще однією проблемою є все зростаюча кількість міжнародних конфліктів, заснованих на екологічних міркуваннях і внаслідок нестачі природних ресурсів. С. Мейсон і К. Спіллманн наводять такі особливості конфліктів, пов'язаних з навколишнім середовищем: дані конфлікти є мульти-причинними, тобто, як правило, пов'язані з додатковими політичними чи соціальними факторами; часто залучають учасників з недержавних структур; область таких конфліктів визначається географічним середовищем, а не політичними кордонами [12]. Так наприклад, існують такі міжнародні конфлікти, пов'язані з розподілом водних ресурсів: конфлікт в басейні Нілу між Угандою, Єгиптом, Еритреєю, Ефіопією, Бурунді, Суданом, Танзанією, Кенією, Руандою (1959, 1998-2002); проблема мінералізації річки Колорадо між США і Мексикою (1960-1970); конфлікт навколо річки Йордан між Ізраїлем і Йорданією (1967-1994) [12]. Варто відзначити, що конфлікти навколо водних ресурсів є досить серйозною загрозою для всієї світової спільноти.

К. Я. Кондратьєв і В. Ф. Крапівін відзначають, що вже через кілька десятиліть близько третини населення всієї планети буде загрозувати дефіцит прісної води [9, с. 5].

Таким чином, на сучасному етапі екологічна дипломатія продовжує активно розвиватися і оформлятися в якості невід'ємної складової системи міжнародних відносин. Інструменти зеленої дипломатії застосовуються багатьма розвиненими країнами по всьому світу, сприяючи захисту навколишнього середовища, а також поліпшенню міжнародного іміджу «екологічних» країн. У ХХІ столітті зелена дипломатія має великі перспективи для подальшого поширення і застосування і може зіграти вирішальну роль у вирішенні глобальних екологічних проблем за умови подолання перешкод для її розвитку.

Висновки до розділу 2

В даний час перед європейськими інститутами стоїть завдання збереження дієздатності та ефективності. У той же час, при безперечних успіхах інтеграції залишається багато проблем управління інтегрованої економікою і узгодження інтересів національних держав-членів ЄС.

Одними з найважливіших і актуальних питань Європейського Союзу є питання охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки, тому тенденції, які відбуваються в цей час в європейському розвитку, змушують замислюватися над такими непростими практичними питаннями як якість життя європейців.

Таким чином роль екологічної політики значно збільшується в процесі формування нових напрямків політичної науки, які охоплюють різні напрямки економіки, права, соціології, екології і знаходяться у взаєминах один з одним.

Швидкий розвиток індустріальної моделі призвів за кілька десятиліть середини ХХ століття до небувалої деградації природного середовища в усіх європейських країнах. У той же час європейські країни одними з перших відзначили, що сприятливий для людини стан довкілля є однією зі складових високої якості життя. Тому поява централізованої, структурованої і загальної

для всіх країн Європи екологічної політики характерно саме для кінця ХХ-початку ХХІ століття, коли відбувся значний розвиток промисловості та збільшення споживання природних ресурсів. В силу цього в останні десятиліття західне суспільство зіткнулося з гострою необхідністю приділяти зростаючу увагу екологічній політиці, а небезпека глобальних екологічних змін змусило європейців шукати нові шляхи їх подолання та розробляти технологічні підходи в екологічній сфері, які радикальним чином могли б поліпшити стан навколишнього середовища європейського континенту.

Масштабність екологічних проблем в Європі викликала відповідну реакцію на різних рівнях європейського і світового співтовариств. Поява «зелених» партій, які почали свою діяльність з разових акцій протесту, а потім перетворилися в певну політичну силу, а також їх висока активність стало відповіддю на зростання рівня громадських рухів.

На рівні національних і міжнародних інститутів відбулося усвідомлення необхідності проведення централізованої і структурованої екологічної політики, мета якої — зниження масштабів забруднення природного середовища в країнах європейського континенту через введення жорстких стандартів на всі види викидів і скидів.

РОЗДІЛ 3.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЕКОЛОГІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

3.1. Аналіз сучасної екологічної дипломатії України

Як будь-яка інша галузь політики екологічна політика здійснюється суб'єктами екологічної політики, яких слід поділяти на суб'єктів національної екологічної політики та суб'єктів міжнародної екологічної політики. Суб'єктами формування національної екологічної політики України є:

- Верховна Рада України, яка визначає основні напрями політики в сфері охорони довкілля, ратифікує і денонсує міжнародні договори у сфері охорони навколишнього середовища, та затверджує національну стратегію охорони навколишнього середовища;
- місцеві ради – забезпечують впровадження екологічної політики України, проводять локальний моніторинг, здійснюють державний контроль за дотриманням природоохоронного законодавства, організовують розробки місцевих екологічних проєктів і програм [21];
- органи державного управління загальної компетенції: Президент України, Кабінет Міністрів України, Кабінет Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві держадміністрації;
- органи державної влади спеціальної компетенції – Міністерство екології та природних ресурсів України, Державне агентство водних ресурсів, Державне агентство земельних ресурсів, Державна служба геології і надр України, Державне агентство лісових ресурсів та інші центральні органи виконавчої влади спеціальної компетенції, до сфери діяльності яких входить питання виконання програм стратегічного розвитку, реалізації екологічної політики, державний контроль за використанням

природних ресурсів, здійснення комплексного управління у галузі охорони довкілля.

Громадські об'єднання, які мають право утворювати громадські фонди охорони довкілля, проводити екологічну експертизу, також відносяться до суб'єктів національної екологічної політики як і суб'єкти господарювання, що відображають свою екологічну політику у довгострокових планах. Держави, міжнародні урядові та неурядові організації є суб'єктами міжнародної екологічної політики. Також великий вплив на екологічну політику також мають екологічні рухи, транснаціональні компанії тощо. Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки розроблено у ст. 16 Конституції України, якою визначено, що «забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави» [3, 9].

У 1998 р. прийнято Постанову ВРУ «Про основні напрями державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки», яка «передбачає довгострокову стратегію розв'язання екологічних проблем в Україні на національному, регіональному, місцевому та об'єктному рівнях» [1, 43].

У 2010 році основні вектори екологічної політики України були значно оновлені та приведені у відповідність до загальноєвропейських стандартів екологічної політики — прийнято Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», який визначає наступні стратегічні цілі національної екологічної політики:

- поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки;
- підвищення рівня суспільної екологічної свідомості;

- інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління;
- досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища;
- припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі;
- удосконалення регіональної екологічної політики;
- забезпечення екологічно збалансованого природокористування.

Основні принципи національної екологічної політики України визначені у Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року через рівність трьох складових розвитку держави (економічної, екологічної, соціальної), що зумовлює орієнтування на пріоритети сталого розвитку, врахування екологічних наслідків під час прийняття економічних рішень; екологічної відповідальності, який потребує запровадження відповідальності за будь-які порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; запобігання виникненню екологічних ризиків, а також проведення державного моніторингу навколишнього природного середовища; інтеграції питань охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів в секторальну політику на тому ж рівні, що й економічні та соціальні цілі; «забруднювач та користувач платять повну ціну», який передбачає запровадження для забруднювача стимулів щодо зниження рівня негативного впливу на навколишнє природне середовище та повної відповідальності користувача за стан наданих йому у користування природних ресурсів, а також зменшення впливу його діяльності (бездіяльності) на стан цього середовища; міжсекторального партнерства та залучення до реалізації політики усіх заінтересованих сторін [21].

Участь України у близько 72 глобальних міжнародних нормативно-правових актах ставить перед нашою державою завдання наближення системи охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки до європейських стандартів, консолідації екологічної політики України із екологічною

політикою міжнародної спільноти. Європейська та євроатлантична інтеграції, реалізація активної багатосторонньої зовнішньої політики в рамках універсальних та регіональних міжнародних організацій є одними із зовнішньополітичних пріоритетів України. Основи для співпраці між Україною і Європейським Союзом у сфері охорони довкілля було закладено ще в 1994 р. відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво між ЄС та його державами-членами і Україною. Важливим елементом співпраці у сфері охорони довкілля, як і в багатьох інших сферах співпраці, що визначаються Угодою, є поступове наближення законодавства України до політики та законодавства ЄС. Такі зобов'язання України є дуже важливими з огляду на необхідність наближення до норм та стандартів ЄС.

Перші кроки з боку України у напрямку адаптації законодавства у сфері охорони навколишнього середовища були зроблені в грудні 2012 року, коли Міністерство природи затвердило Базовий план адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Базовий план апроксимації) (Наказ № 659). Базовий план ухвалював перелік директив ЄС у сфері охорони навколишнього середовища, до яких повинно адаптуватися українське законодавство. Відповідно Україна повинна адаптувати екологічну політику до Концепції сталого розвитку, яка взята за основу у провідних розвинутих державах.

Концепція сталого розвитку визначена у таких національних програмах екологічної політики України [18]:

- «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 05.03.1998 № 188/98-ВР [99],
- Закон № 2818-VI «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», прийнятий Верховною Радою України 28 лютого 2019 [100],

- Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року [101].

19.12.2001 року у Верховну Раду був внесений законопроект «Про Концепцію переходу України до сталого розвитку», який визначає за мету перехід до сталого на основі збалансованого розв'язання проблем соціально-економічного розвитку, збереження довкілля, раціонального використання та відтворення природно-ресурсного потенціалу держави.

В історії і традиціях українського народу завжди було бережне відношення до землі, води, природи взагалі. Тому основні ідеї сталого розвитку співзвучні культурі і світоглядним цінностям українців. Проект закону визначає, що умовою переходу до моделі сталого розвитку є структурна перебудова економіки на засадах обов'язкової інтеграції екологічної політики в стратегію економічних реформ. Варто відзначити, що Україна демонструє позитивні зміни у напрямку адаптації українського законодавства до міжнародного законодавства та права ЄС. Проте є і недоліки, зумовлені загальною екологічною кризою в Україні, нераціональним природокористуванням, відсутністю ефективного економіко-правового механізму охорони навколишнього середовища, відсутністю підґрунтя для впровадження світових та європейських практик та імплементацією європейського законодавства не у вигляді транспонування, а шляхом простого перекладу норм ЄС без врахування екологічних, політичних, економічних та інших реалій України [4, 250].

З огляду на це в Україні було б доцільним здійснити :

- активізацію діяльності відповідних органів державної влади щодо інформаційного, законодавчого та технічного забезпечення інтеграції екологічної складової в галузевій політиці;
- активізацію діяльності неурядових громадських організацій шляхом впровадження екологічної освіти і просвіти;
- забезпечити на практиці реальні механізми інформування населення й впровадження принципів і положень Директив ЄС та Орхуської конвенції;

- створити умови для політичної пріоритетності вирішення екологічних питань, економічної відповідальності бізнесу і промисловості за задану навколишньому середовищу шкоду;

- в залежності від виду діяльності, що призводить до забруднення довкілля передбачити відповідні заходи для запобігання, обмеження або ліквідування таких наслідків;

- забезпечити своєчасне та повне виконання заходів, передбачених у Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» у сфері посилення дієвості економічних інструментів екологічної політики та Національному плані дій з охорони навколишнього природного середовища.[4, 251].

Найбільш поширеним порівняльним оцінним показником ефективності державної політики в області екології і якості життя населення в даний час є Індекс екологічної ефективності (EPI - Environmental Performance Index), що розраховується з 2006 року Центром екологічного права та політики Єльського і Колумбійського університетів спільно з Об'єднаним дослідницьким центром Європейської комісії. Індекс екологічної ефективності прийшов на зміну Індексу екологічної стійкості (ESI - Environmental Sustainability Index), який розраховувався з 2000 року, але не в повній мірі задовольняв вимогам оцінки ефективності зусиль кожної конкретної країни в поліпшенні середовища існування людини та екологічної безпеки. Індекс екологічної ефективності є, на думку його розробників, комплексним порівняльним показником успішності екологічної політики країн в усьому світі.

Концепція розрахунку Індексу екологічної ефективності включає два великих напрямки оцінки досягнутого рівня екологічного благополуччя, т. н. «Цілі»:

1) екологічне здоров'я (environmental health) - оцінка рівня захисту екосистем і ефективності управління природними ресурсами і

2) життєздатність екосистем (ecosystem vitality) – рівень захисту здоров'я людей від несприятливих чинників навколишнього середовища.

При цьому питома вага цих двох «цілей» в формуванні підсумкового індексу екологічної ефективності неоднакова: так, в Індексі за 2020 рік (EPI2020) внесок групи «життєздатність екосистеми» в формування загального Індексу становить 60%, а групи «екологічне здоров'я» - 40%.

На основі розрахованого підсумкового показника складається оцінна карта країн світу з точки зору відповідності їх національних політик встановленим цілям глобальної (наднаціональної) екологічної політики та виходячи з досягнутого рівня ефективності державного управління в порівнянні з іншими країнами.

Результат за кожним показником визначається в залежності від положення країни за шкалою, нижня межа якої встановлюється найгіршою країною за цим показником, а верхня — бажаною метою.

Агреговані значення показників і підсумковий індекс розраховуються на основі різних методик отримання складових індикаторів і правил агрегування. В якості цілі використовуються показники, зафіксовані в міжнародних договорах, рекомендаціях міжнародних організацій або висновках експертів. Коли держава досягла або перевищила мету, то вона отримує сто балів за даним показником. Крім того, розробники Індексу вважають, що він дозволяє виявити кращі національні практики в галузі екології та захисту здоров'я, які можуть бути використані керівництвом окремих країн для поліпшення їх діяльності в області стійкості розвитку і підвищення якості життя населення.

Розрахунок Індексу проводиться 1 раз в два роки і в 2020 році для його визначення були використані статистичні дані 180 країн світу. Перелік категорій, порядок їх включення в «цілі» екологічної політики і співвідношення між собою, питоми ваги кожної з категорій і «цілей» в загальному Індексі наведені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1.

**Склад, структура, показники Індекса екологічної ефективності в
2020 році**

№	Категорія	Питома вага категорії в меті	«Мета»	Питома вага мети в ЕРІ
1	Якість повітря	0,65	Екологічне здоров'я	0,4
2	Вода і санітарія	0,3		
3	Тяжкі метали	0,05		
	Ітого за метою «екологічне здоров'я»	1,00		
4	Біобразність	0,25	Життєздатність екосистем	0,6
5	Ліса	0,1		
6	Рибальство	0,1		
7	Клімат і енергія	0,3		
8	Забрудненість повітря	0,1		
9	Водні ресурси	0,1		
10	Сільське господарство	0,05		
	Ітого за метою «життєздатність екосистем»	1,00	Ітог за ЕРІ	1,00

Що стосується приватних показників оцінки, то їх набір, кількість, статистична база, методи розрахунку і способи агрегування змінюються в звітах за роками досліджень. Так, в ЕРІ2020 для розрахунків були використані 24 показника ефективності, об'єднані в 10 категорій (Див. Табл.3.1). Раніше, в ЕРІ2018 було враховано 180 країн, що мають достатню статистику на рівні країн, показників було 19, а категорій 9. Ще на два роки раніше при розрахунку ЕРІ2016 враховувалося 178 країн, показників було 20, а категорій 98 і т.д.

Такі постійні зміни в методиці розрахунку Індексу пояснюються його розробниками тим, що розрахунок повинен адекватно відображати тенденції в світовому розвитку, зміни акцентів в національних державних політиках і наднаціональному регулюванні, фіксувати появу нових глобальних міжнародних угод і домовленостей в області екології, клімату, розподіл ресурсів, зміна інших факторів впливу, тобто повинен безперервно вдосконалюватися в залежності від появи / загострення нових екологічних і соціальних проблем.

За результатами дослідження, проведеного в 2020 році, був представлений рейтинг країн з екологічної ефективності:

Таблиця 3.2.

Індекс екологічної ефективності

№	Країна	ЕРІ
1	Швейцарія	87.42
2	Франція	83.95
3	Данія	81.60
4	Мальта	80.90
5	Швеція	80.51
6	Великобританія	79.89

7	Люксембург	79.12
8	Австрія	78.97
9	Ірландія	78.77
10	Фінляндія	78.64
11	Іспанія	78.57
12	Ісландія	78.39
13	Німеччина	78.37
14	Норвегія	77.49
15	Бельгія	77.38
16	Італія	76.96
17	Нова Зеландія	75.96
18	Нідерланди	75.46
19	Ізраїль	75.01
20	Японія	74.69
21	Австралія	74.12
22	Греція	73.60
23	Тайвань	72.84
24	Кіпр	72.60
25	Канада	72.18
26	Португалія	71.91

27	США	71.19
28	Словакія	70.60
29	Литва	69.33
30	Болгарія	67.85
31	Коста Ріка	67.85
32	Катар	67.80
33	Чехія	67.68
34	Словенія	67.57
35	Тринідат і Тобаго	67.36
36	Святий Вінсет і Гренадіни	66.48
37	Латвія	66.12
38	Туркменістан	66.10
39	Сейшельські острови	66.02
40	Албанія	65.46
41	Хорватія	65.45
42	Колумбія	65.22
43	Угорщина	65.01
44	Білорусь	64.98
45	Румунія	64.78
46	Домініканська республіка	64.71

47	Уругвай	64.65
48	Естонія	64.31
49	Сінгапур	64.23
50	Польща	64.11
51	Венесуела	63.89
52	Україна	63.79

Як видно з табл. 3.2, в рейтингу 20120 року наша країна зайняла 52-е місце, опустившись відразу на 20 позицій порівняно з 2018 роком (32-е місце). Для виявлення об'єктивних і суб'єктивних причин такої істотної зміни рейтингової позиції України серед інших країн світу проаналізуємо динаміку окремих показників оцінки ефективності державної політики. Для аналізу причин різкого зниження ефективності національної екологічної політики України до початку 2020 року у порівнянні з іншими країнами світу наведемо рейтингові та бальні значення і динаміку 10 базових категорій, використаних при розрахунку EPI2020, а також агреговані значення за двома цільовими групами: «екологічне здоров'я» та «життєздатність екосистем». Результати аналізу наведені в табл. 3.3.

Таблиця 3.3.

Динаміка змін показників EPI в Україні

Показники	Рейтинг		Бальне значення	
	Кінцевий	Вихідний	Кінцевий	Вихідний
EPI	52	42	63,79	64,56

Екологічне здоров'я	44	55	75.48	69.67
Якість повітря	54	63	79.99	73.64
Вода і санітарія	52	53	63.93	59.86
Тяжкі метали	24	18	86.20	76.94
Життєздатність екосистем	70	41	55.99	61.15
Біосередовище	113	96	65.64	66.09
Ліса	96	98	12.43	22.40
Рибальство	130	129	35.48	38.15
Клімат та енергія	87	32	49.88	62.43
Забруднення повітря	23	22	77.78	77.98
Водні ресурси	24	24	96.53	96.53
Сільське господарство	30	30	47.83	47.83

Як видно з табл. 3.3, для України в гіршу сторону змінилися: загальне значення ЕРІ2020 (зниження на 10 позицій), значення мети «життєздатність екосистем» (майже на 30 позицій) і п'ять розрахункових показників («Важкі метали», «Біорізноманіття та середовище», «Рибальство», «Клімат і енергія», «Забруднення повітря») - їх динаміка негативна, хоча рівень падіння різний (від 45 позицій за показником «Клімат і енергія» до 1 позиції за показниками

«Рибальство» і «Забруднення повітря»). Два показника — «Водні ресурси» і «Сільське господарство» — залишилися на исходному рівні, а три показника — «Якість повітря», «Вода і санітарія», «Ліси» і група «Екологічне здоров'я» поліпшили свої позиції. При цьому якщо перед початком розрахунків Україна займала 42-е місце, то до кінця опустилася на 52-е, а в порівнянні з 2018 роком країна втратила 20 позицій.

Більш детальний аналіз методики розрахунку EPI2020 і якісна оцінка причин зміни місця України в світовому рейтингу показали, що в новому Індексі з'явилося 5 розрахункових показників і 1 базова група, яких не було в EPI2018.

Крім того, в 2020 році укладачами Індексу було проведене перегрупування країн всередині територіальних груп. Так, в підгрупі «Східна Європа і Євроазія» Україна в 2020 році зайняла 15-е місце серед 29 країн. Для порівняння, в 2018 році в групу входило 17 країн, а Україна посідала 3-є місце. Така істотна зміна позиції України відбулася за рахунок переміщення в групу «Східна Європа і Євроазія» з групи «Європа» таких країн, як Словаччина, Литва, Болгарія, Чеська Республіка, Словенія, Латвія, Албанія, Угорщина, Румунія, Естонія.

3.2. Пропозиції щодо підвищення ефективності української екологічної політики на основі європейського досвіду

До кінця 60-их рр. жодна з європейських країн не мала чіткої політики стосовно довкілля. Студентські заворушення у Франції та Німеччині в травні 1968 року, Конференція ООН про довкілля людини, яка відбулася в Стокгольмі в червні 1972 року, та опублікування в той же період доповіді Римського клубу про «межі зростання» привернули громадську думку Європи до екологічних проблем економічного розвитку й поставили під сумнів

ієрархію цінностей, що сформувалася у суспільстві, орієнтованому на довгострокове зростання споживання [11].

Формально та інституційно спільна екологічна політика в Європі бере свій початок від конференції глав держав та урядів, що відбулася 1972 року в Парижі. З середини 90-их років минулого сторіччя ефективна екологічна політика виділяється в один із пріоритетних напрямів діяльності ЄС (в 1998 році було проголошено про включення питань охорони навколишнього середовища в усі напрями політики). Важливим кроком стало підписання Амстердамського договору (1997 р.), у якому високий рівень екологічного захисту визначений як один з абсолютних пріоритетів ЄС.

Значну роль у вирішенні екологічних проблем у ЄС відіграють загальноєвропейські природоохоронні інституції. Це обумовлено їх відносною свободою від повсякденних проблем, притаманних кожній державі-членові, та правом ініціативи щодо гармонізації законодавства в екологічній сфері[3].

В перших установчих документах (Римський установчий договір 1957 р.) ЄС не надавалося повноважень у галузі охорони довкілля, а природоохоронні заходи слугували засобами для досягнення економічно та соціально значущих цілей. Зі зростанням значимості охорони та збереження навколишнього природного середовища в Європі на засіданнях глав держав ЄС приймалися рішення щодо розвитку діяльності організації у цій сфері. І поступово проблеми збереження навколишнього середовища фактично виявилися вмонтованими в діяльність майже всіх інститутів ЄС (Рада, Комісія, Європейський парламент, Суд, Рахункова палата), без перегляду положень основних договірних документів.

Питаннями захисту та поліпшення стану навколишнього середовища відповідно до положень Договору та Програм дій Європейського Співтовариства у сфері навколишнього середовища опікується Європейське екологічне агентство (інша назва – Європейське агентство з питань довкілля), що здійснює моніторинг, збір та аналіз інформації про навколишнє

середовище для оцінки ступеня екологічної небезпеки, створення умов для розробки законодавства і реалізації програм збереження довкілля [5].

Комісія ЄС отримує інформацію про законодавчі чи адміністративні наміри держав-членів. Вона відстежує якість впровадження державами-членами норм законодавства ЄС в національне законодавство й ініціює процедури проти держав, які або не імплементують положення щодо довкілля цілком і точно, або не повідомляють про національні заходи в цій сфері. Значний вплив в цьому процесі мають громадяни та неурядові організації (НУО) держав-членів, чиї звертання можуть призвести до проведення розслідування та, у разі виявлення порушень, до застосування процедури, що передбачена в статті 226 Договору про ЄС.

Директива 90/313/ЕЄС гарантує свободу доступу та поширення інформації про навколишнє середовище, якою володіють органи влади, та визначає загальні умови, відповідно до яких інформація про стан довкілля має бути доступна громадянському суспільству. Останнє, через тиск, який може чинити на національну владу, здатне зробити значний внесок у підвищення поваги до екологічного законодавства [18].

Генеральний Директорат (ГД) з питань довкілля є підрозділом Європейської Комісії, який розробляє законодавство та політику Європейського Співтовариства щодо вирішення екологічних проблем та забезпечує виконання державами-членами узгоджених дій щодо цього. Цей ГД є одним з 36 генеральних директоратів та спеціалізованих служб, з яких структурно складається Європейська Комісія. Він розташований переважно в Брюсселі й налічує у своєму штаті близько 550 працівників.

Перш ніж видати законопроект, ГД з питань довкілля проводить різнопланові консультації з представниками урядів, екологічних НУО, промислових галузей, груп, які мають специфічні інтереси, та (якщо це необхідно) з технічними експертами. Комісія подає законодавчі пропозиції на розгляд до Ради Міністрів та Європейського Парламенту, а потім ці три інституції спільно працюють над остаточною версією документа.

На сьогоднішній день ЄС має широку компетенцію в галузі вирішення екологічних питань, а екологічна інтеграція стала обов'язковою для всіх членів та кандидатів на вступ до ЄС [19].

Принципами екологічної політики ЄС є:

- 1) принцип субсидіарності (спільна діяльність на тих напрямках, де країни не можуть впоратися самі або таке вирішення буде більш ефективним, ніж на рівні держави);
- 2) принцип превентивних (попереджувальних) дій;
- 3) принцип обережності;
- 4) принцип відшкодування збитку навколишньому середовищу шляхом усунення шкоди на початковому етапі її виникнення;
- 5) принцип екологічної орієнтованості, коли будь-яка діяльність здійснюється з урахуванням потреб навколишнього середовища;
- 6) принцип «забруднювач платить», суттєво підкріплений у 2004 році Директивою 2004/35/ЄС про цивільну відповідальність за забруднення довкілля;
- 7) принцип інтеграції екологічної політики у розробку і проведення усіх інших політик.

З розвитком екологічної політики розширився перелік наявних засобів охорони довкілля. Паралельно з прийняттям рамкового законодавства для забезпечення високого рівня охорони довкілля, Співтовариство впровадило цілу низку інструментів охорони довкілля:

- LIFE – фінансовий інструмент екологічного захисту, який спрямований на сприяння розвитку, впровадженню і оновленню екологічної політики та законодавства Співтовариства [14].

- Угоди про охорону довкілля: покращення екологічних аспектів діяльності підприємств та впровадження методів сталого виробництва шляхом заохочення добровільних заходів та угод щодо охорони довкілля;

- Екологічні мита та податки: сприяння застосуванню державами-членами фіскальних інструментів підвищення ефективності екологічної

політики та забезпечення використання екологічних мит та податків у відповідності до законодавства Співтовариства;

- Програма підтримки НУО, що діють у галузі охорони довкілля. Ефективність діяльності громадських організацій у різних державах членах різна – найбільша активність громадськості є у Великобританії, Німеччині, Нідерландах та Данії, найменша – в Ірландії та Греції;

- Інтегрована виробнича політика (Integrated product policy): Комісія представляє стратегію укріплення та зміни спрямування екологічної політики, пов'язаної з виробництвом, з метою сприяння розвитку ринку екологічно безпечної продукції, і зрештою, стимулювання громадського обговорення відповідних питань;

- Європейське Агентство з питань довкілля: забезпечення осіб, відповідальних за прийняття політичних рішень, а також громадськості надійною та достовірною інформацією про стан довкілля;

- Еко-маркування продукції: еко-маркування має на меті рекламування продукції зі зменшеним негативним впливом на довкілля (порівняно з іншими продуктами тієї самої групи);

- Система екологічного менеджменту та екологічного аудиту Співтовариства (EMAS): EMAS спрямована на забезпечення постійного вдосконалення ефективності екологічної діяльності європейських організацій, а також забезпечення громадськості та зацікавлених сторін відповідною інформацією;

- Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС) певних державних та приватних проектів;

- Оцінка екологічних наслідків впровадження планів та програм: проводиться з метою сприяння включенню екологічних аспектів на етапах розробки та ухвалення планів та програм;

- Екологічні перевірки – мінімальні критерії: забезпечення більшої відповідності, а також більшої однастайності у застосуванні та впровадженні законодавства Співтовариства щодо охорони довкілля шляхом надання

мінімальних критеріїв організації, проведення, пост- контролю та опублікування результатів екологічних перевірок в усіх державах-членах;

- Європейський реєстр викидів та перенесення забруднюючих речовин (PRTR): покращення громадського доступу до інформації про стан довкілля, й у такий спосіб, сприяння запобіганню та зменшенню забруднення у довгостроковій перспективі [25].

Наближення до екологічних норм ЄС складає одну із головних проблем для країн, що співпрацюють з Співтовариством. При значній різниці в вимогах і нормативах може виникнути потреба залучення значних інвестицій для приведення оточуючого природного середовища до стандартів ЄС.

Тому Комісія наголошує на реалістичних національних довготермінових стратегіях для впровадження «acquis», та заохочує країни до мобілізації значних внутрішніх та зовнішніх фінансових ресурсів, особливо приватних фондів, для забезпечення відповідності вимогам в цьому питанні [66].

За оцінками Комісії, країни-кандидати повинні витратити 2-3 % ВВП щорічно протягом кількох років для повного запровадження «acquis» стосовно екологічних вимог. Цей показник коливається від 2 % для Чеської Республіки до 11 % для Болгарії. Джерела фінансування включають позики міжнародних фінансових установ, двосторонні гранти та кредити, позики комерційних банків, прямі іноземні інвестиції, надходження від оплати за споживання, відрахувань і податків.

З 1999 р. для забезпечення успішного залучення коштів, почала роботу програма 'PERA' – «Програма екологічних пріоритетів для вступу» («Priority Environmental Programme for Accession») роль якої полягає у підтримці розробки планів впровадження «інвестиційно-містких» директив, а також у забезпеченні пріоритетних списків проектів для впровадження протягом наступних кількох років. У перший рік програма PERA спрямовується на планування інвестицій, а у наступні роки центр уваги переміщується на розробку списків довготермінових пріоритетних проектів.

Необхідність взаємодії України та ЄС в галузі екологічної політики є незаперечною, не тільки з огляду на перспективи інтеграції, а й насамперед, з огляду на необхідність збереження навколишнього середовища в цій частині планети. Досвід здійснення екологічної політики ЄС є корисним для України з міркувань доцільності та ефективності використання сучасних технологій у сфері природокористування. Прикладом ефективного використання економічних важелів у реалізації екологічної політики може бути Польща, країна, використання досвіду якої є корисним та доцільним внаслідок успішного втілення інструментів екологічної політики і схожості природних та соціальних умов [10].

Головними складовими елементами економічного механізму управління природокористування, який функціонує у Польщі, є:

- плата за спеціальне використання природних ресурсів;
- плата за забруднення навколишнього природного середовища та інші види шкідливого впливу на довкілля;
- система фінансування і кредитування природоохоронних заходів (державний і місцеві бюджети, природоохоронні фонди, банки, кошти підприємств, іноземні надходження та інвестиції тощо);
- екологізація податкової і цінової систем;
- підтримка становлення і розвитку екоіндустрії.

Польща дотримується основного пріоритету екологічної політики, загально визнаного для всіх країн ЄС — недопущення забруднення природного середовища шляхом екологічної передбачливості та розважливості. Втілюється це застосуванням так званих «найкращих доступних технологій» (Best Available Technology – BAT – застосування тих методів виробництва, які на сучасному рівні науково-технічних знань надають можливість гарантувати якомога вищу екологічну безпеку). BAT був запроваджений в 1984 р. директивою 84/360 ЄЕС для боротьби з промисловими забрудненнями атмосферного повітря.

До ринкових регуляторів природокористування, які використовуються в Польщі належать:

1. Екологічний податок. Польща, як і інші країни з ринковою економікою, широко використовує диференційоване оподаткування залежно від «екологічної сприятливості» продукції. У цьому випадку концепцію оподаткування розробляють з таким розрахунком, щоб окремі підприємства, виробництво яких є екологічно безпечним, не опинилися у не вигідному становищі порівняно з конкурентами внаслідок здорожчання продукції.

2. Податкові пільги і субсидії. Головним завданням є стимулювання більш активного застосування сучасних науково-технічних досягнень. Втрати бюджетних коштів внаслідок впровадження податкових пільг компенсують надходженнями від оподаткування підприємств, що використовують екологічно небезпечну технологію або виготовляють екологічно шкідливу продукцію [19].

3. Пільгові позики. Це важлива умова підтримання природоохоронних інвестицій на придбання капітальних благ виробниками. У переліку пільгових позик заслуговують на увагу такі методи, як безвідсоткові чи з субсидованими відсотками позики. До них зараховують різні види пільгового кредиту для фінансової підтримки суб'єктів господарювання, які запроваджують ресурсозберезливі та природоохоронні технології.

4. Платежі за забруднення довкілля.

5. Реформа ціноутворення. Як засвідчує досвід Польщі, завдяки диференціації цін на екологічно забруднену та екологічно чисту продукцію можна досягти позитивних результатів у зменшенні забруднення довкілля.

Ефективним перспективним стимулом природоохоронної діяльності можна вважати і ринкову реалізацію права на забруднення. Цей механізм є частиною плану заохочення бізнесу до безвідходних технологій та використання вискоелективних очисних систем. Вона ґрунтується на різниці між фактичним та екологічно допустимим рівнем забруднення. Якщо фактичний рівень забруднення нижчий від визначеного екологічно

допустимого, суб'єкт отримує право на забруднення довкілля у вигляді сертифіката, який можна продати іншим [18].

Загалом, економічні інструменти, що спрямовані на використання фінансових важелів, й переваг, які виникають з альтернативної господарської поведінки, визнаються за найважливішу групу інструментів екологічної політики.

Такими інструментами є:

1) Оплати: оплати за емісію; оплати, що надаються на продукцію; оплати за використання інфраструктури охорони навколишнього природного середовища; концесійні оплати; адміністративні оплати.

2) Депозитні і заставні системи.

3) Створення екологічного ринку: продаж прав емісії; використання ринкових механізмів; фінансова відповідальність (створення страхового ринку від екологічного ризику).

4) Інструменти, що допомагають виконанню права: санкції за перевищення норм; грошова застава, що забезпечує виконання норм; податкова націнка [28].

5) Дотації: дотації; податкові пільги; пріоритетні позики і кредити.

Характерним є те, що екологічні оплати здійснюють всі суб'єкти господарювання і лише за діяльність, що відповідає чинним законодавчим нормам. Як підкреслюють польські дослідники, доцільним є екологічний податок, в розмірі спричиненої навколишньому середовищу і природним ресурсам екологічної шкоди, яка встановлюється екологічними стандартами. Система екологічних стандартів при цьому побудована таким чином, що містить граничні обмеження щодо використання природних ресурсів, застосування технологічних процесів, а також параметрів готової продукції, перевищення яких призводить до економічної, екологічної, соціальної шкоди. Тобто екологічні стандарти, крім свого прямого призначення, мають виконувати функцію механізмів екологічної політики, за допомогою яких розділяють екологічні податки та економічні санкції за нераціональне

природокористування. У Польщі сума штрафу за викиди забруднюючих речовин у повітря в 10 разів перевищує суму плати за нормоване забруднення. Сама загроза можливого великого штрафу за екологічне порушення значно посилює його функцію як запобіжного економічного регулятора природокористування.

Таким чином, у Польщі сформувалася ефективна система економічних інструментів екополітики, яка вже стала надійним фундаментом раціонального природокористування. Економічні інструменти екополітики забезпечують трансформацію зовнішніх негативних екологічних ефектів у внутрішні екологічні витрати господарства і зворотне стимулювання зовнішніх позитивних екологічних ефектів [19].

Відповідно до вимог сучасного періоду розвитку України, міжнародних зобов'язань та європейських принципів екологічної політики необхідна активізація впровадження нових ефективних важелів екологічної політики. В сучасних умовах лише широке використання економічних механізмів охорони навколишнього природного середовища дасть змогу стимулювати проекологічну поведінку суб'єктів господарської діяльності й суспільства загалом. Використання позитивного досвіду європейських країн щодо втілення економічних інструментів надає змогу більш ефективно вирішувати питання екологічної політики.

Висновки до розділу 3

В Україні, проаналізувавши європейський досвід, потрібно реалізувати:

- активізацію діяльності відповідних органів державної влади щодо законодавчого, інформаційного та технічного забезпечення інтеграції екологічної складової в галузеві політики;

- активізацію діяльності неурядових громадських організацій шляхом впровадження екологічної освіти і просвіти;

- забезпечення на практиці реальних механізмів інформування населення й впровадження принципів і положень Директив ЄС та Орхуської конвенції;

- створення умов для політичної пріоритетності вирішення екологічних проблем, економічної відповідальності бізнесу і промисловості за задану екологічну шкоду;

- в залежності від виду діяльності, що призводить до забруднення навколишнього середовища передбачити вжиття відповідних заходів для запобігання, обмеження або ліквідування таких наслідків;

- забезпечення своєчасного та повного виконання заходів, передбачених у Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» у сфері посилення дієвості економічних інструментів екологічної політики та Національному плані дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 рр.; [4, 251].

З огляду на досягнення ЄС у галузі побудови ефективної екологічної політики можна висловити пропозиції щодо вдосконалення системи інструментів екополітики України:

- активізувати діяльність відповідних органів державної та виконавчої влади щодо законодавчого, інформаційного та технічного забезпечення інтеграції екологічної складової в галузеві політики;

- створити умови для політичної пріоритетності вирішення екологічних проблем, економічної відповідальності бізнесу і промисловості за причинену екологічну шкоду;

- забезпечити своєчасне та повне виконання заходів, передбачених у Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2020 року» у сфері посилення дієвості економічних інструментів екологічної політики та Національному плані дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 рр. (Ціль 1, 4, 6);

- при розробці проектів концепцій, програм, законодавчих актів з формування і удосконалення екологічної політики використовувати

позитивний досвід країн ЄС, положення міжнародних стратегій та підходів у цій сфері;

- провести подальшу оптимізацію податкового законодавства з метою забезпечення господарського розвитку та стимулювання екологічнобезпечної поведінки;

- активізувати діяльність неурядових громадських організацій шляхом впровадження екологічної освіти та просвіти.

Для успішного залучення України до європейської ініціативи необхідно спільно з ЄС розробити «дорожню карту» з урахуванням пріоритетів економічного розвитку і стану економіки України. Україні необхідно визначити з Євросоюзом джерела фінансування для успішної участі в European Green Deal. Необхідно окремо приділити увагу механізму прикордонного вуглецевого коригування (Carbon Border Adjustment), який може вплинути на експортні можливості України. Україна націлена на індивідуальний підхід під час формування «дорожньої карти» і реалізації European Green Deal. Водночас «дорожня карта» має відповідати можливостям України з реалізації угоди.

На відміну від ЄС, в Україні питанню вирішення проблеми зміни клімату не приділено достатньо уваги. Загальноприйнятою є думка про те, що ЗК та питання довкілля не є пріоритетом діяльності держави, оскільки в сучасний період більш важливими є питання, наприклад, обороноздатності, енергетичної безпеки, економічного розвитку тощо. Це свідчить про недостатнє усвідомлення владними інституціями та політиками важливості врахування проблеми ЗК при формуванні та реалізації державної політики у всіх сферах, а також неусвідомлення ризиків та наслідків ЗК на глобальному, регіональному та національному рівнях

ВИСНОВКИ

На початку дослідження ми поставили перед собою декілька завдань для дослідження теми дослідження.

Охарактеризовано процес розвитку і становлення екологічної політики Європейського Союзу. Визначено, що Європа належить до числа регіонів світу з високим рівнем концентрації промисловості, сільського господарства, транспорту, густоти населення й урбанізації. Господарська діяльність у будь-якій країні Європи позначається на екологічних умовах інших країн, національні екологічні проблеми безпосередньо переростають у загальноєвропейські. У зв'язку з цим на європейському континенті вимоги до інтенсивності співробітництва між країнами є особливо важливими, оскільки Європа виступає як єдиний континентальний комплекс, складові частини якого (окремі природно-географічні пояси і зони, природно-господарські територіальні комплекси) об'єднані системою природно-екологічних зв'язків.

Цілісність природного середовища Європи вирішальною мірою залежить від наявності і ступеня ефективності співробітництва між країнами, проведення ними загальної узгодженої екологічної політики, відповідної єдності і спільності їхніх природних умов. Саме екологічні проблеми на сьогодні стають дуже важливим фактором, під впливом якого країни Європи акумулюють свої зусилля у напрямку забезпечення екологічної безпеки та побудови системи так званої «колективної відповідальності» за стан навколишнього природного середовища в регіоні.

Проаналізований внесок країн-членів Європейського Союзу в розвиток екології світу. Визначено, що в даний час перед європейськими інститутами стоїть завдання збереження дієздатності та ефективності. У той же час, при безсумнівних успіхах інтеграції залишається чимало проблем управління інтегрованою економікою і узгодження інтересів національних держав-членів ЄС.

Одними з найважливіших і актуальних проблем Європейського Союзу є проблеми охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки, тому тенденції, що відбуваються в даний час в європейському розвитку, змушують замислюватися над такими складними теоретичними питаннями як якість життя європейців.

У зв'язку з цим роль політики значно зростає в процесі формування нових напрямків політичної науки, що охоплюють різні напрямки економіки, права, соціології, екології і знаходяться у взаєминах один з одним.

Швидкий розвиток індустріальної моделі призвів за кілька десятиліть середини ХХ століття до небувалої деградації природного середовища в усіх європейських країнах. У той же час європейські країни одними з перших відзначили, що сприятливий для людини стан довкілля є однією зі складових високої якості життя. Тому поява централізованої, структурованої і загальної для всіх країн Європи екологічної політики характерно саме для кінця ХХ-початку ХХІ століття, коли відбувся значний розвиток промисловості та збільшення споживання природних ресурсів. В силу цього в останні десятиліття західне суспільство зіткнулося з гострою необхідністю приділяти зростаючу увагу екологічній політиці, а небезпека глобальних екологічних змін змусило європейців шукати нові шляхи їх подолання та розробляти технологічні підходи в екологічній сфері, які радикальним чином могли б поліпшити стан навколишнього середовища європейського континенту.

Масштабність екологічних проблем в Європі викликала відповідну реакцію на різних рівнях європейського і світового співтовариств. Поява «зелених» партій, які почали свою діяльність з разових акцій протесту, а потім перетворилися в певну політичну силу, а також їх висока активність стало відповіддю на зростання рівня громадських рухів.

На рівні національних і міжнародних інститутів відбулося усвідомлення необхідності проведення централізованої і структурованої екологічної політики, мета якої - зниження масштабів забруднення природного

середовища в країнах європейського континенту через введення жорстких стандартів на всі види викидів і скидів.

Проаналізований європейський досвід екологічної дипломатії для України. Визначено, що в Україні, проаналізувавши європейський досвід, потрібно здійснити:

- активізацію діяльності відповідних органів державної влади щодо законодавчого, інформаційного та технічного забезпечення інтеграції екологічної складової в галузеві політики;

- активізацію діяльності неурядових громадських організацій шляхом впровадження екологічної освіти і просвіти;

- забезпечення на практиці реальних механізмів інформування населення й впровадження принципів і положень Директив ЄС та Орхуської конвенції;

- створення умов для політичної пріоритетності вирішення екологічних проблем, економічної відповідальності бізнесу і промисловості за задану екологічну шкоду;

- в залежності від виду діяльності, що призводить до забруднення навколишнього середовища передбачити вжиття відповідних заходів для запобігання, обмеження або ліквідування таких наслідків;

- забезпечення своєчасного та повного виконання заходів, передбачених у Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» у сфері посилення дієвості економічних інструментів екологічної політики та Національному плані дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 рр.; [4, 251].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. 1986: Чорнобиль. Переговори диспетчерів 26 квітня. Історична правда URL: <https://cutt.ly/MtZpVEc>
2. Авдеева Т.Г. Экологическая дипломатия. Международная жизнь. 2001, № 5. С. 37–48.
3. Активисты «Гринпис» задержали платформу «Газпрома». BBC: электрон. научн. журн. 2014. URL: http://www.bbc.com/russian/international/2014/05/140527_greenpeace_gazprom_platform
4. Андрищенко Едуард, Трещанин Дмитро. Нові розсекречені документи КДБ про Чорнобиль: спецоперації, пропаганда і підміна зразків. Радіо “Свобода” URL: <https://cutt.ly/HtZpSlh>
5. Барановська Наталя. Чорнобильська трагедія. Нариси з історії. URL: <https://cutt.ly/MtZpAS3>
6. Бенедик Р.Е. Дипломатия для окружающей среды. Доклад конференции «Экологическая дипломатия». 1998. С. 3–12.
7. Боголюбова Н.М., Николаева Ю.В. Феномен «Зеленой дипломатии»: Международный опыт/ Ученые записки Российского государственного гидрометеорологического университета. 2014, № 36. С. 189–198.
8. Бохан А.В. Екологічна дипломатія в інтерактивній модальності глобалізації: монографія. К.: Кив. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 465 с.
9. Бурштинська Христина. Останньою краплею став Чорнобиль: фрагменти спогадів із мемуарного видання “Товариство, яке змінило Політехніку” URL: <https://cutt.ly/wtZpSJT>
10. Вернадский В.И. Химическое строение биосферы Земли и ее окружения. М.: Наука, 1965. 377 с.
11. Волосатова У.А. Эко-брендинг как инструмент экологического маркетинга. Известия ВолгГТУ . 2009.№ 2. С. 211-214.

12. Ворожко Тетяна. Чорнобиль пришвидшив розпад СРСР, вважають історики URL: <https://cutt.ly/VtZpHED>
13. Герасим Андрій. Як, цензуруючи Чорнобиль, КДБ програв країну. Хроніки із секретних архівів URL: <https://cutt.ly/ltZpJqg>
14. Гришко Л. Екологічно чисті продукти в Україні: попит перевищує пропозицію URL: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5583047,00.html>.
15. Данилишин, Б. М. Уряд має чітку антикризову програму. Урядовий кур'єр. 2009. 12 березня. С. 1.
16. Данилишин, Б. М. Цінова ситуація — під контролем уряду. Урядовий кур'єр. 2009. 12 червня. С. 1.
17. Дикусар В.М. Право окружающей среды Европейского союза // Современное право. 2007, № 8. С. 91–93.
18. Довкілля України у 2010 році. Державна служба статистики України. К. : [б. в.], 2011. 12 с.
19. Дятлов С.А., Селищева Т.А. Роль зеленой экономики в обеспечении устойчивого развития в XXI веке. Пенза: Наука и просвещение, 2016. С.45–55.
20. Зайчук Т.О. Маркетингові інструменти забезпечення конкурентоспроможності виробництва екологічно чистих продуктів харчування. Вісник Хмельницького національного університету. 2008. №5. С. 66-69.
21. Зозульов О.В. Аналіз ставлення споживачів до торговельної марки: огляд сучасних теорій і підходів. Маркетинг в Україні. 2002. №1. С. 4-8.
22. Иноземцев, В. Л. Расколота цивилизация. М.: Academia Наука, 1999. 245 с.
23. История бренда URL: http://brandbook.elslon.ru/serv__idP_119_idP1_2335_idP2_2958_idP3_2961.html.

24. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Суми: ВТД «Університетська книга»; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. 324 с.
25. Как бренды борются за наше здоровье [Електронний ресурс]. URL: http://blogbrandaid.com/branding_news/zazdorovie/.
26. Кіслов Д. Брендинг як вид державних маркетингових комунікацій. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 1. С. 136–140.
27. Колпакова Т.В. Китайская «экологическая дипломатия» и формирование международного механизма охраны окружающей сред. Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. 2010, № 123. С. 68–73.
28. Кондратьев К.Я., Демирчян К.С. Климат земли и «Протокол Киото»/ Вестник Российской академии наук. 2001, № 11. С. 1002–1009.
29. Кондратьев К.Я., Крапивин В.Ф. Современное общество потребления и его экологические ограничения. Проблемы окружающей среды и природных ресурсов: Обзорная информация. 2005, № 5. С. 3–12.
30. Копылов С.М., Мохаммад С.М.А. Может ли ООН превратиться в центр по выработке стратегии международного экологического управления. Актуальные проблемы современного международного экологического права. LIBER AMICORUM в честь профессора Михаила Николаевича Копылова. 2015. С. 149–165.
31. Кравців В. С. Регіональна екологічна політика в Україні (теорія формування, методи реалізації). НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів : [б. в.], 2007. 336 с.
32. Ламбен Ж.-Ж. Стратегический маркетинг. СПб.: Наука, 1996. 156 с.
33. Матвеева Е.В. Экологическая политика Евросоюза. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2010, № 6. С. 311–316.
34. Мейсон С., Спиллманн К. Конфликты, связанные с окружающей средой и урегулирование региональных конфликтов. Центр по Изучению

безопасности и исследованию конфликтов, Швейцарский федеральный технологический институт в Цюрихе. URL: http://www.cawater-info.net/bk/water_law/pdf/mason_spillmann.pdf

35. Мороз О., Ковальчук С. Теорія європейського еколого-економічного розвитку: Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2014. С. 287.

36. Мохаммад С.А. Формирование элементов международного экологического управления в экологической политике Европейского союза. Евразийский юридический журнал. 2013, № 12. С. 37–39.

37. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2011 р. К. [б. в.], 2012. 359 с..

38. Органічні продукти: чи готові українці платити більше? URL:<http://www.golosua.com/suspilstvo/2010/02/28/organichniprodukti-ukrayinci-gotovi-platiti-bilsh/>.

39. Плохій Сергій. Чорнобиль. Історія ядерної катастрофи / Плохій Сергій, К., 2019. 400 с.

40. Позняк Наталка. Чорнобиль. Говорить КГБ URL: <https://cutt.ly/htZpKg4>

41. Полішко Г. Світовий досвід створення національних брендів. БізнесІнформ. 2015. № 11. С. 80–85.

42. Право Европейского Союза: учебник. М. : Юрайт, 2013. 387 с.

43. Третьяк О.А. Бренд-капитал: содержание, денежная оценка и управление. URL: <http://www.marketing.divo.ru/publications/21.html>.

44. Файзулін Ярослав. “Чорнобильська трагедія” // Український інститут національної пам'яті URL: <https://cutt.ly/GtZpLoy>

45. Циганкова Т., Завгородня Т. Глобальний бренд країни у сучасних технологіях торговельної маркетингової діяльності (2011) URL: http://ierjournal.com/journals/14-15/2011_2_Tsigankova.pdf

46. Ціватий В., Шаповалова О. Дипломатія та Європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД): політико-інституційний аспект. Зовнішні справи. 2013. №3. С. 42–45.

47. Цюпин Богдан. Після Чорнобиля українці відкинули, а потім вимушено сприйняли атомну енергетику URL: <https://cutt.ly/vtZpLMN>
48. Чернявська-Набока Інна. 1988: перша нелегальна маніфестація на Хрещатику. Як це було” URL: <https://cutt.ly/otZpZMZ>
49. Чорнобиль. Документи Оперативної групи ЦК КПУ (1986–1988) / Упоряд.: О. В. Бажан, О. Г. Бажан, Г. В. Боряк, С. І. Власенко; Відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України; Центральний державний архів громадських об’єднань України. К.: Інститут історії України, 2017. 830 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0013084>
50. Чорнобильське досьє КГБ. Суспільні настрої. ЧАЕС у поставарійний період: збірник документів про катастрофу на Чорнобильській АЕС / Відп. ред. В. Смолій. Галузевий державний архів Служби безпеки України; Інститут історії України НАН України; Український інститут національної пам’яті. К., 2019. 1200 с. URL: <https://cutt.ly/NtZpXc7>
51. Якість економічного зростання. К. : Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2002. 350 с.
52. Яковец, Ю. О сочетании долгосрочного и стратегического планирования. *Экономист*. 2008. № 6. С. 3-9.
53. Grant W., Duncan M., Newell P. The Effectiveness of European Union Environmental Policy. – New York: St. Martin’s Press, 2000. 231 p. [
54. Mcintire D. Eco-Diplomacy: Building the Foundation [electronic resource]. *The Foreign Service Journal*. 2014. URL: <http://www.afsa.org/eco-diplomacy-building-foundation>
55. Meadows H.D., Meadows L.D., Randers J., William W. Behrens III. *The Limits to Grow. A report for the club of Rome’s project on the predicament of mankind*. New York 1972.
56. Ohliger T. Environment policy: general principles and basic framework. European Parliament. 2017. URL: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.4.1.html

57. Weinber C. From Environmental Diplomacy to Environmentally Sound Diplomacy. Conference report «Environment diplomacy». 1998. P. 25–30.
58. A Green Dimension for the European Community / D. Judge (ed.). London: Frank Cass, 1993. 259 p.
59. Akker D. Creation of an Umbrella Nation Branding. Doctoral Dissertations. Twente. 2011. URL: http://essay.utwente.nl/61495/1/MSc_D_van_den_Akker.pdf
60. Anholt S. Nation «Branding»: Propaganda or Statecraft? // Public Diplomacy. Issue.2. 2009. P. 88–90. URL: http://publicdiplomacymagazine.com/wp-content/uploads/2010/01/summer_2009.pdf
61. Ecological economics and sustainable forest management: development and transdisciplinary approach for the Carpathian Mountains / ed. by I. P. Soloviy, W. S. Keeton. Lviv : Ukrainian National Forestry University, Liga Press, 2009. 432 p.
62. Environmental Performance Index. URL: <https://epi.envirocenter.yale.edu/epi-countries>
63. Fan Y. Branding The Nation: Towards A Better Understanding. Place Branding and Public Diplomacy. Vol. 6. 2010. P. 97–103. URL: https://www.academia.edu/5185202/Branding_the_nation_towards_a_better_understanding
64. Johnson S. P. The Environmental Policy of the European Communities / Johnson S. P., Corcelle G. 2nd ed. London : Kluwer Law International, 1995. 535 p.
65. Mc. Cormick J. Environmental Policy in the European Union: Palgrave, 2001. 347 p.
66. The global technology revolution: bio/nano/materials trends and their synergies with information technology by 2015 / Philip S. Anton, Richard Silberglitt, James Schneider.; Mapping the Global Future: Report of the National

Intelligence Council's 2020 Project.

URL: http://www.rand.org/pubs/technical_reports/2006/RAND_TR303.pdf

67. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text

68. Екологічна дипломатія Європейського Союзу: досвід для України Дебют: Збірник тез доповідей студентів історичного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2021

69. Екологічна дипломатія Європейського Союзу: досвід для України: матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 28 травня 2021 р. Маріуполь: МДУ, 2021

70. Директива Ради Європи 70/220/ЄЕС з питань зближення законодавств Держав-Членів ЄС, яка стосується заходів, що уживаються проти забруднення повітря вихлопними газами автотранспортних засобів, обладнаних двигунами з нагнітаючим запалюванням від 20 березня 1970 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_294#Text

71. Микієвич М. М., Андрусевич Н. І., Будякова Т. О. Європейське право навколишнього середовища: навчальний посібник. Львів: Благодійний фонд «ЕКОПРАВО-ЛЬВІВ», 2004. 256 с.

72. Sands P. European Community Environmental Law: Legislation, the EC J and Common Interest Groups'. II Modern Law Review. 1990. Vol. 53. № 5. P. 685-698.

73. Директива Ради 67/548/ЄЕС від 27 червня 1967 року про наближення законів, підзаконних нормативно-правових актів та адміністративних положень щодо класифікації, пакування і маркування небезпечних речовин URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a14#Text

74. Микієвич М.М. Європейське право навколишнього середовища : Навчальний посібник / М.М. Микієвич, Н.І. Андрусевич, Т.О. Будякова. – Л. : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2004.

75. Ладиченко В., Гиренко І., Головка Л., Вітів В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник, Київ, 2019
76. На саміті в Копенгагені назріває розкол URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1899729.html>
77. Circular economy action plan URL: https://ec.europa.eu/environment/strategy/circular-economy-action-plan_en
78. Нова стратегія ЄС «Від ферми до виделки» – нові можливості для органічних виробників України URL: <https://organicinfo.ua/news/nova-stratehiia-yes-vid-fermy-do-vydelky-novi-mozhlyvosti-dlia-orhanichnykh-vyrobnykiv-ukrainy/>
79. Biodiversity strategy for 2030 URL: https://ec.europa.eu/environment/strategy/biodiversity-strategy-2030_en
80. Treaty establishing the European Economic Community URL: https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_establishing_the_European_Economic_Community
81. Resolution on the Single European Act URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/files/in-the-past/ep-and-treaties/single-european-act/en-resolution-on-the-single-european-act-19861211.pdf>
82. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11997D/TXT>
83. Регламент Совета (ЕЭС) N1210/90 "Об учреждении Европейского агентства по окружающей среде и Европейской сети информации и наблюдения за окружающей средой" URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_918?lang=uk#Text
84. Council Regulation (EEC) No 880/92 of 23 March 1992 on a Community eco-label award scheme URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31992R0880>

85. Про затвердження Вимог до благополуччя сільськогосподарських тварин під час їх утримання URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0206-21#Text>

86. Про схвалення Всеохоплюючої стратегії імплементації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV “Торгівля і питання, пов’язані з торгівлею” Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2016-%D1%80#Text>

87. Угода (у формі обміну листами) між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку про внесення змін до Рамкової угоди між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку стосовно діяльності Чорнобильського фонду "Укриття" в Україні URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/985_021#Text

88. Про оцінку впливу на довкілля URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>

89. Про стратегічну екологічну оцінку URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>

90. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1641-19#Text>

91. Про ратифікацію договору між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про співробітництво в галузі охорони і сталого розвитку басейну річки Дністер URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2086-19#Text>

92. Про затвердження Національного плану управління відходами до 2030 року URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnogo-planu-upravlinnya-vidhodami-do-2030-roku>

93. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони пралісів згідно з Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2063-19#Text>

94. Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/377-20#Text>

95. Про озоноруйнівні речовини та фторовані парникові гази URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ХН70А00А>

96. Проєкт закону про управління відходами URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/196268.html>

97. Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/209243.html>

98. Міндовкілля представляє проєкт Другого національно визначеного внеску України до Паризької угоди URL: <https://mepr.gov.ua/news/37151.html>

99. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80#Text>

100. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

101. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2016-%D1%80#Text>